

Fra bollebaking til demokratisk deltakelse - representasjoner av utviklingshemmede i norske medier

---

Lisbeth Morlandstø og Johans Tveit Sandvin

Universitetet i Nordland

UiN-rapport 7/2014

UNIVERSITETET I
NORDLAND

www.uin.no

REFERANSESIDE, UiN-rapport

<u>Tittel:</u> Fra bollebakning til demokratisk deltakelse – representasjoner av utviklingshemmede i norske medier	Offentlig tilgjengelig: Ja	UiN-rapport nr. 7
	ISBN 978-82-7314-742-4	ISSN 1892-476X
	Antall sider og bilag: 76	Dato: 08.08.2014
Forfatter(e) / prosjektmedarbeider(e) Lisbeth Morlandstø og Johans Tveit Sandvin	Prosjektansvarlig (sign). Lisbeth Morlandstø	
	Leder forskningsutvalget (sign). Hanne Thommesen	
<u>Prosjekt</u>	Oppdragsgiver(e) Barne,- ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir)	
	Oppdragsgivers referanse Cecilie Håkonsen Sandness	
<u>Sammendrag</u> Rapporten formidler fra en studie av medias framstilling av mennesker med utviklingshemming, basert på en kvantitativ innholdsanalyse av avistekster, samt kvalitative tekstanalyser og analyse av et tv-program hvor utviklingshemmede deltar. Studien viser at lite har skjedd når det gjelder den generelle avisjournalistikken, mens de kvalitative studiene peker på endringer som utfordrer det konvensjonelle bildet.	<u>Emneord:</u> Utviklingshemming Demokratisk deltakelse Medierepresentasjoner Stereotyper Subjektivitet Journalistikk	
<u>Summary</u> The report is based on a study of media representations of persons with intellectual disability, using both quantitative and qualitative content analysis. The study shows little change in the general reporting, while the qualitative studies indicate changes that challenge the conventional picture.	<u>Keywords:</u> Intellectual disability, Democratic participation, Media representation, Stereotypes, Subjectivity, Journalism	
Andre rapporter innenfor samme forskningsprosjekt/program ved Universitetet i Nordland:		

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	3
Forord.....	5
Sammendrag	7
Kapittel 1: Innledning.....	11
Kapittel 2: Tidligere forskning	15
Kapittel 3: Metode	21
3.1 Kvantitativ innholdsanalyse.....	21
3.2 Kvalitativ tekstanalyse	26
3.3 Analyse av <i>Trygdekontoret</i>	27
Kapittel 4: Kvantitativ innholdsanalyse	29
Sjanger styrer tilnærmingen	29
Hva skrives det om?	31
Kildearbeid	34
Hvem kommer til ordet?	36
Utviklingshemmede omtales mer enn intervjues.....	39
Mer aktivt enn passivt fremstilt	42
Har utviklingshemmede bare fornavn?	44
Polarisering og konflikt.....	46
Får utviklingshemmede være demokratiske aktører?.....	47
Kapittel 5: To kvalitative case	51
5.1 Tre skuespillere med Downs syndrom	51
Juul Kristiansen er til stede i kulissene.....	53
Hofsø blir hovedperson.....	54
Wexelsen Goksøyr som seriøs debattant	56
5.2 Trygdekontoret.....	59
Kapittel 6: Avsluttende drøfting	65
To typer journalistikk	66
Demokratisk deltakelse	69
Referanser	73

Forord

Personer med utviklingshemming er en gruppe som historisk sett har vært gjenstand for stor grad av ekskludering. Dette gjelder nok også i mediene. I den grad de i det hele tatt har vært gjenstand for medienes oppmerksomhet har det gjerne vært i samband med negative hendelser. På 1970- og 1980-tallet var det med jevne mellomrom store skandaleoppslag i nyhetsmediene om dårlige levekår og inhumane behandlingsformer i institusjoner for utviklingshemmede. Ansvarsreformen som ble gjennomført på begynnelsen av 1990-tallet og som innebar en full avvikling av institusjonsomsorgen, fikk ganske stor oppmerksomhet i mediene. Her var «tvangsflytting» og påstander om «ensomhet i egne boliger» en vanlig vinkling, men også mer positive reportasjer om det å flytte til eget hjem. Likevel var det svært sjelden at personer med utviklingshemming selv kom til orde i mediene. Det er nå lenge siden personer med utviklingshemming ble ordinære innbyggere av sine respektive kommuner. Hvordan har dette påvirket deres synlighet i mediebildet? Det er dette som er tema for det forskningsprosjektet vi presenterer i denne rapporten. Formålet med prosjektet har vært å studere representasjonen av utviklingshemmede i norske medier.

Vi som har gjennomført dette prosjektet har begge forsket på problemstillinger knyttet til personer med utviklingshemming tidligere. Morlandstø har studert medienes fremstilling av utviklingshemmede i tiden etter ansvarsreformens gjennomføring på begynnelsen av 1990 tallet. Sandvin var involvert i evalueringen av ansvarsreformen og har senere gjennomført studier både av boligsituasjonen og tjenestetilbudet til personer med utviklingshemming.

Å arbeide med dette prosjektet har vært en givende prosess for oss begge. Det har vært et samarbeid, i alle ledd av prosjektet, der vi med ulike bakgrunn og kompetanse har kunnet tilføre ulike ting til arbeidet. Det har vært spesielt spennende å bevege seg ut av de tradisjonelle nyhetsmediene og studere andre mediers tilnærming til temaet. Vi har begge lært mye nytt.

Prosjektet har ikke blitt til av seg selv. Vi ønsker å rette en stor takk til Barne-, ungdoms og familiedirektoratet (Bufdir) som gav oss oppdraget med å gjennomføre dette prosjektet. Vi vil også takke vitenskapelig assistent Kristine Lundhaug for hennes møysommelige og grundige arbeid med tilretteleggingen av data for den kvantitative innholdsanalysen.

Bodø 31. august 2014

Lisbeth Morlandstø

Johans Tveit Sandvin

Sammendrag

Mennesker med utviklingshemming er en gruppe som har vært gjenstand for stor grad av marginalisering, både i samfunnet generelt og i mediene. Ansvarsreformen som ble gjennomført på begynnelsen av 1990-tallet var forankret i en erkjennelse av at mennesker med utviklingshemming har den samme demokratiske rett til deltakelse og rimelige levekår som andre borgere.

Media har en viktig demokratisk funksjon både som arena for offentlig debatt og som selvstendig aktør og vaktbikkje, ikke minst for interesser som ellers er svakt representert. En studie av hvordan mennesker med utviklingshemming ble representert og fremstilt i norske aviser i de to første årene av ansvarsreformens gjennomføring (1991/92) viser at utviklingshemmede i svært liten grad kom til orde i saker som omhandlet dem selv, og at måten de ble omtalt på var preget av stereotype fremstillinger og holdninger (Morlandstø 2006). I denne rapporten presenteres en oppfølging av denne studien, gjennomført 20 år etter (2011/12). Problemstillingen for studien er: *Hvordan fremstilles mennesker med utviklingshemming i mediene i 2011 og 2012 og hvordan har dette endret seg siden gjennomføringen av ansvarsreformen?* Vi var også interessert i å undersøke om medienes framstilling kan ses som uttrykk for demokratisk deltakelse hos mennesker med utviklingshemming.

Studien som presenteres i denne rapporten er tredelt. Det er gjennomført en kvantitativ innholdsanalyse av et representativt utvalg av norske aviser, som gir grunnlag for sammenligning med studien av medienes dekning i 1991/92. På grunn av de store endringene som har skjedd på mediefronten de siste 20 årene har vi valgt å supplere den kvantitative innholdsanalysen med to strategiske casestudier. Den ene er en analyse av mediedekningen – i både trykte og elektroniske medier – av tre skuespillere med Downs syndrom. Den andre er en analyse av et tv-program i programserien *Trygdekontoret*, hvor tre personer med utviklingshemming var invitert til å samtale om det å være annerledes.

Hovedbildet som tegnes på grunnlag av den kvantitative innholdsanalysen er at medienes framstilling av mennesker med utviklingshemming har endret seg forbausende lite på 20 år. Mennesker med utviklingshemming kommer noe oftere til ordet i saker som omhandler dem selv, men veksten er kun fra 4 til 11 prosent. Fortsatt er det i nesten 90 prosent av sakene andre som taler på deres vegne. Mennesker med utviklingshemming fremstilles kanskje også noe oftere som aktive subjekt enn de gjorde i 1991-1992, men oftest i typiske «gladsaker» som handler om fritid, kulturaktiviteter og hverdagsliv. Det finnes nesten ingen eksempler i det kvantitative materialet på at utviklingshemmede kommer til orde i saker av mer politisk karakter. De kommer også sjelden til ordet i saker som handler om deres livssituasjon eller levekår, som boform, arbeidstilbud, omsorgstiltak etc., annet enn som tilleggskommentarer om at de trives og er fornøyd.

De to casestudiene gir imidlertid et ganske annet bilde. Særlig to av de tre skuespillerne med Downs syndrom blir framstilt på en ganske annen måte enn det som preger den generelle mediedekningen. De blir intervjuet om temaer og i en form som gir dem en tydelig demokratisk stemme, en stemme de også benytter til å fremme sterke synspunkter både om diskriminering, om sorteringssamfunnet og om samfunnets oppfatninger om mennesker med utviklingshemming. Det samme gjelder samtalerne i programmet Trygdekontoret. Alle tre gjestene med utviklingshemming fremstår som sterke subjekter og gis i programmet en tydelig demokratisk stemme. At de har en utviklingshemming virker ikke ekskluderende eller objektiverende, men som en kvalifikasjon som gjør dem spesielt meningsberettiget.

Casestudiene viser at mennesker med utviklingshemming kan delta med en demokratisk stemme i samfunnsdebatten. Det demokratiske her ligger ikke først og fremst i at de *får* delta, at de inkluderes, som er viktig i seg selv, men at de gjør seg demokratisk relevante gjennom sin deltaking; deres meninger etterspørres i offentligheten og de utøver aktivt medborgerskap i ordets politiske betydning. Studien viser imidlertid at dette på ingen måte er selvsagt og at det å bli anerkjent

som meningssubjekter og som demokratiske meningsbærere er noe som må tilkjempes. Skuespillernes beretninger om hva det har betydd for dem å få de muligheter og utfordringer de har fått, gir troverdighet til noe som en av dem uttaler i et intervju: At mennesker med utviklingshemming kan langt mer enn de fleste tror, men at de ofte mangler selvtillit fordi de i svært liten grad får slippe til.

Kapittel 1: Innledning

Det er mer enn 20 år siden ansvarsreformen for personer med utviklingshemming ble gjennomført i Norge. På begynnelsen av 1990-tallet ble institusjoner for personer med utviklingshemming avviklet og personene tilbakeført til sine hjemkommuner. Målene for reformen (St. meld.nr 67 1986-87) var blant annet å bedre og normalisere levekårene for personer med utviklingshemming, og bidra til at utviklingshemmede ble en mer naturlig del av samfunnet. En mente også at dette ville ”medverke til haldningsendringar ved å gi omgrep som respekt og toleranse eit konkret innhald” (s.5).

Et sted hvor holdningsendringer kommer til uttrykk er i mediene. En av forskerne i dette prosjektet gjennomførte for en del år tilbake en studie av pressens omtale av personer med utviklingshemming i samband med gjennomføringen av ansvarsreformen, nærmere bestemt i 1991 og 1992 (Morlandstø 2006). Studien viste at utviklingshemmede i liten grad kom til orde i mediene i denne tiden, og at den omtale de fikk i stor grad var preget av stereotype framstillinger og holdninger.

I løpet av de 20 årene som har gått siden ansvarsreformen har personer med utviklingshemming fått en mer naturlig forankring i kommunene. Nye generasjoner av utviklingshemmede har kommet til som har opplevd en langt sterkere integrering i skole og lokalsamfunn. Det er også flere forskere som påpeker at en del personer med utviklingshemming er mer synlige i offentligheten enn tidligere (Olin & Ringsby Jansson 2009; Ineland m.fl. 2013; Sandvin 2014). Noen antyder også at det har foregått en ”stille reform”, i ly av ansvarsreformen, hvor det selvfølgelig ved å være en del av lokalsamfunnet, og gå i vanlig skole, har gjort at utviklingshemmede har vokst opp med andre forventninger enn før og hatt muligheter til å utvikle en annen selvidentitet enn tidligere (Gustavsson og Nyberg 2014; Sandvin og Ellingsen 2014). Det er derfor interessant å spørre hvordan personer med utviklingshemming fremstår i mediene i dag, sammenlignet med for 20 år siden. Blir de fremstilt på en mer nyansert måte, som reflekterer bredden i livssituasjoner, interesser og prosjekter, eller domineres mediedekningen fortsatt av stereotype framstillinger?

Dette har vi forsøkt å finne svar på gjennom en studie av dagens mediedekning av personer med utviklingshemming. Nærmere bestemt har vi gjennomført en kvantitativ innholdsanalyse av avisartikler fra et representativt utvalg av norske aviser. Hovedproblemstillingen for denne undersøkelsen er som følger: *Hvordan fremstilles mennesker med utviklingshemming i mediene i 2011 og 2012 og hvordan har dette endret seg siden gjennomføringen av ansvarsreformen?*

Undersøkelsen er utformet slik at den danner grunnlag for sammenligning med den tidligere studien (Morlandstø 2006). For å konkretisere problemstillingen ytterligere har vi formulert følgende tre forskningsspørsmål:

- Kommer utviklingshemmede i større grad til ordet i mediene i dag enn for 20 år siden, og på hvilken måte?
- Hvilket bilde skapes av mennesker med utviklingshemming i media?
- I hvilken grad er medias fremstilling et uttrykk for demokratisk deltakelse hos mennesker med utviklingshemming?

En begrensning ved å gjøre en slik sammenlignende studie av det trykte avismediets framstilling er at medievirkeligheten har endret seg ganske betydelig siden begynnelsen av 1990-tallet. For å få et bredere bilde har vi derfor valgt å supplere den kvantitative innholdsanalysen med to strategiske casestudier. Den ene er en analyse av mediedekningen av tre skuespillere med utviklingshemming. Denne studien dekker skriftlige medieoppslag både i trykte og elektroniske medier. At personer med utviklingshemming innehar sentrale filmroller er i seg selv et relativt nytt fenomen. Formålet med denne casestudien er å se om mediedekningen av personer med utviklingshemming som allerede har en viss posisjon i offentligheten skaper muligheter for andre representasjoner av utviklingshemming enn det som generelt skapes i mediene. Den andre casestudien er en analyse av et TV-program i programserien *Trygdekontoret* hvor personer med utviklingshemming var gjester. Formålet med denne casestudien er å se om tv-mediet som arena, og spesielt et "talkshow" som Trygdekontoret er, gir rammer for andre representasjoner enn de

skriftlige mediene. Målet var at vi med de to tilleggsundersøkelsene skulle kunne gi et mer helhetlig bilde av hvordan mennesker med utviklingshemming fremstilles i mediene. Vi har derfor formulert følgende to forskningsspørsmål i tillegg til de som er angitt over:

- Kan eksempler fra media fortelle noe om hvordan mennesker med utviklingshemming kan delta i samfunnsdebatt på en god måte?
- På hvilken måte kan studien samlet sett bidra til økt kompetanse om demokratisk deltakelse hos personer med utviklingshemming?

I neste kapittel (kapittel 2) gir vi en presentasjon av annen relevant forskning på feltet. Kapittel 3 redegjør for hvordan vi har gått frem for å svare på problemstillingen og hvordan de ulike delstudiene er lagt opp. Hoveddelen av rapporten presenterer resultatene fra de ulike delstudiene, og er inndelt i en kvantitativ del (kapittel 4) og en kvalitativ del (kapittel 5). I kapittel 6 oppsummerer og drøfter vi hovedresultatene fra studien som helhet, hvor vi samtidig svarer på de enkelte forskningsspørsmålene.

Kapittel 2: Tidligere forskning

Mediene har stor makt når det gjelder å påvirke allmenne holdninger i samfunnet. Mediene bestemmer langt på vei både hva og hvem som får oppmerksomhet i offentligheten og måten temaer og mennesker fremstilles på (Rasmussen 2001; Waldahl 2007; Aalberg 2012). Det finnes så langt vi vet svært lite forskning i Norge om hvordan personer med utviklingshemming framstilles i mediene. Heller ikke internasjonalt er det lett å finne studier på dette området. Det finnes noen ganske få, og det finnes noen flere studier av medienes omtale av personer med funksjonsnedsettinger generelt. Vi skal i dette kapittelet gå gjennom noe av den forskningen vi mener er relevant for vår studie, og starter med å presentere de studiene som har sett på medierepresentasjonen av funksjonsnedsetting generelt. Vi tar først for oss internasjonale studier og deretter de studiene som er gjennomført i en norsk kontekst. Til slutt presenterer vi de få studiene vi kjenner til som har sett spesielt på representasjoner av utviklingshemmede i mediene.

Glasgow Media Group gjennomførte i 2004 og 2011 studier av hvordan mediene omtaler personer med funksjonsnedsetting og hvordan medienes omtale synes å påvirke meningsdanningen i befolkningen. Studien fra 2011 viser at omtalen av funksjonshemmede i den britiske pressen er blitt mer negativ og politisert, sammenlignet med omtalen i 2004 (Brian, Philo & Watson 2011). Det går på at pressen er mer opptatt av politiske vedtak som berører funksjonshemmede, og at fokus stadig oftere er at funksjonshemmede utgjør en økonomisk byrde for samfunnet. Derimot setter mediene sjeldnere søkelys på hvordan økonomiske kutt, for eksempel i uføretrygden, kan ha uheldige konsekvenser eller virke diskriminerende for funksjonshemmede. Fokusgruppeintervjuer fra samme studie viser at offentligheten i 2011 også synes å være mer opptatt av at funksjonshemmede utnytter det offentlige systemet og snylter på fellesskapets ressurser enn de var 5-6 år tidligere. Utover dette kan vi også nevne at forskerne poengterer at det eneste som kan sies å prege medieomtalen av utviklingshemmede som gruppe i deres studie, er at de glimrer med sitt fravær (s. 50). Parallelt med dette viser Katharine

Quarmby (2011; 2012), som ikke har sett spesielt på medierepresentasjoner, at personer med funksjonsnedsettelse i Storbritannia oftere blir utsatt for hatkriminalitet enn det offentlig statistikk rapporterer. Hennes kritikk er rettet mot at politiet som ikke synes å ta denne type kriminalitet like alvorlig som annen kriminalitet. Hun mener at hatkriminalitet mot funksjonshemmede på denne måten blir underkommunisert. Funnene er interessante i lys av Brian, Philo og Watsons (2011) forskningsresultater og avspeiler kanskje noe av det de finner. I Norge finnes ikke sammenlignbar statistikk om hatkriminalitet.

To studier fra Sverige har sett på hvordan personer med nedsatt funksjonsevne kommer til ordet i tv-mediet. De konkluderer med at det gjør de sjelden. Når de kommer til ordet er det oftest når funksjonshemmingen i seg selv er tema for oppslaget eller i saker der de kan fremstilles som ofre (Ljuslinder 2002; Ghersetti 2006). Heller ikke disse studiene omtaler personer med utviklingshemming spesielt, men studiene kan likevel ha en viss relevans for den studien vi har gjennomført. Ghersetti (2006: 29) formulerer for eksempel følgende konklusjon om fremstillingen av funksjonshemmede i svensk tv: "Det vill säga att funktionshindrade personer inte framträder i egenskap av vanliga och genomsnittliga samhällsmedborgare, utan som representanter för en särskild grupp med specifika behov och problem" (s.37f). Dette er en konklusjon som også ligger ganske nært det Morlandstø (2006) finner i sin studie av utviklingshemming i mediene, noe vi kommer tilbake til om litt.

I Norge har Elisabeth Eide m.fl. (2014) gjennomført en undersøkelse av hvordan mennesker med nedsatt funksjonsevne fremstilles i mediene over en periode på 20 år (1993 – 2013). I motsetning til den britiske studien (Brian m.fl. 2011) viser den norske studien at mennesker med utviklingshemming er blant de gruppene med nedsatt funksjonsevne som oftest blir omtalt i mediene. En av årsakene til dette er selvsagt gjennomføringen av HVPU-reformen på begynnelsen av 1990-tallet. Det går ikke frem av rapporten om utviklingshemmede kommer spesielt ofte eller sjelden til orde selv, men hovedkonklusjonen er at det generelt sett oftest er andre som snakker

på vegne av funksjonshemmede når funksjonsnedsettelsen er tema. Grue (2014) har i samme studie analysert representasjonen av funksjonshemmede i tv-programmet *Ingen grenser*. Vold (2014) har gjennomført en studie av mediedekningen av *Paralympics*. Disse to siste studiene drar også inn analyser av tv-mediet, noe som kan danne grunnlag for interessante sammenligninger. Det ene er å se om trekk ved måten utviklingshemmede fremstilles i mediene på, synes å skille seg fra den måten funksjonshemmede generelt blir fremstilt på. Det andre er om fremstillingene varierer mellom ulike medier og mellom ulike sjangrer.

Så til forskningen av utviklingshemmede. Den mest omfattende studien av mennesker med utviklingshemming i mediene er en studie av hvordan mediene dekket HVPU-reformen i 1991 og 1992, og de personene reformen angikk (Morlandstø 2006). Denne studien viste at personer med utviklingshemming sjelden selv kom til ordet i mediene; det var oftest noen som snakket på deres vegne, både om hvordan de trivdes som innbyggere i sine nye hjem og om de aktivitetstilbud kommunene tilrettela for dem. I de tilfellene hovedpersonene selv kom til ordet ble de ofte framstilt på en barnlig måte. De ble tiltalt med fornavn, i motsetning til andre kilder i artiklene som ble omtalt med etternavn og gjerne også med tittel. Utviklingshemmede ble også ofte referert på en svært muntlig måte, ofte med dialekt, noe som krydret teksten, men understreket samtidig det barnlige.

De fleste av artiklene hvor utviklingshemmede var kilde kan kalles typiske "solskinshistorier"; historier hvor personer med utviklingshemming framstilles som «alltid glade», som elsker å bade eller danse, og som gjerne baker boller for sine naboer eller omsorgspersoner. Det fantes noen få medieoppslag om personer med utviklingshemming som mestrer ting vi vanligvis ikke forventer at utviklingshemmede mestrer, men også i slike saker bidrar gjerne framstillingen til å reproducere det dominerende bilde av virkeligheten. I et oppslag om en person med utviklingshemming som hadde tatt sertifikat fikk vi for eksempel, som en av ytterst få uttalelser fra personen selv, formidlet en dialektal uttalelse: «Je kan rigge og», noe vi

skulle tro var unødvendig å presisere for en som nettopp hadde tatt lappen. Morlandstøs (2006) konklusjon er bl.a. at det i denne perioden eksisterte en fremmedhet i forhold til personer med utviklingshemming, både hos journalistene og blant folk flest, en fremmedhet som mediene aktivt bidro til å opprettholde. Både egen angst for det ukjente og behovet for å kommunisere med publikum på en forståelig og enkel måte fikk journalistene til å ty til stereotype fremstillinger. Bare helt unntaksvis fant Morlandstø eksempler på at journalistene våget å utfordre den «institusjonelle identiteten» (Järvinen & Mik-Meyer 2003) utviklingshemmede var tildelt.

Det finnes også en masteroppgave fra 2014 hvor det er gjennomført en fokusgruppestudie om seeres opplevelser av mediepresentasjonen av mennesker med utviklingshemming i TV-serien *Tangerudbakken Borettslag*. Larsen (2014) gjennomførte tre fokusgruppeintervjuer med tre ulike grupper som alle hadde sett programmet; 1) tilfeldige publikummere, 2) helsefagarbeidere som hadde arbeidet med utviklingshemmede, og 3) foreldre og slektninger til mennesker med utviklingshemming. Hun finner at de tre gruppene har noe ulik opplevelse av personene i programmet. De tilfeldige seerne og helsefagarbeiderne mente serien var både stimulerende og informativ fordi det er vanlige og hyggelige hendelser som omtales, og programmet skaper dermed en opplevelse av at utviklingshemmede er som andre personer. Funksjonshemmingen i seg selv blir ikke stående som det sentrale i programmet, ei heller som et hinder for utviklingshemmedes liv. Foreldregruppa, og i noen grad også helsefagarbeiderne, uttrykte en viss skepsis overfor det de opplevde som en "virkelighetsfjern" fremstilling av utviklingshemmede. Når det utelukkende er solskinnshistorier som fremvises mente de det understreket stereotype forestillinger om utviklingshemmede, mer enn at det gjorde dem lik andre. Denne stereotype fremstillingen mente de også ble forsterket ved at programmet var et underholdningsprogram og ikke et informasjons- eller faktaprogram. Det blir et program vi skal more oss med. Larsen konkluderer derfor med at programmet både har en inkluderende og en ekskluderende funksjon.

Inkluderende ved at det fremhever utviklingshemmede som vanlige samfunnsborgere, akkurat så ulike som alle andre. Ekskluderende ved at det utelukkende er solskinnshistoriene som presenteres, en fremstilling som ikke stemmer med virkeligheten og dermed underbygger forskjellen mellom "oss" og "dem".

Larsen innfører avslutningsvis begrepet *medieintegrering*, hvor hun argumenterer for at "Tangerudbakken er en konkret inkludering av utviklingshemmede fordi serien er et særegent program som handler *om* og *med* mennesker med utviklingshemming" (s.92). I forlengelse av HVPU-reformens ideal om normalisering og integrering (NOU 2001: 398) mener hun programmet Tangerudbakken kan forstås som et steg i riktig retning: "Ressursene som blir brukt på å lage TV-program som Tangerudbakken reflekterer en holdning om at utviklingshemming også har noe med TV å gjøre. Dette underbygger tanken om at mennesker med utviklingshemming er samfunnsborgere som bidrar til underholdning og informasjon gjennom medieinstitusjonen" (ibid).

Det finnes også en svensk eksamensoppgave (Storm og Särnholm 2007) som er svært lik masteroppgaven til Larsen (2014). Her er det, som i Larsens (2014) studie også brukt fokusgruppeintervju med ulike publikumsgrupper i en analyse av søsterprogrammet til *Tangerudbakken Borettslag*, nemlig programmet *I en annan del av Köping*. De finner mye av det samme som Larsen (2014), at personene i programmet blir oppfattet som "glada och lättsamma samt som självständiga individer. De skildras som människor med personligheter och deras funktionshinder är något som återfinns i periferin" (s. 54), altså det motsatte av det Ljuslinder (2002) og Ghersetti (2006) finner. Samtidig mener Storm og Särnholm (2007) at: "produktionen inte har lyckas med att uppmärksamma de villkor funktionshindrade lever under, eftersom vardagen framställs som problemfri" (s.55), noe også Larsens (2014) informanter påpeker. Deres hovedkonklusjon er likevel at programmet virker normaliserende.

Trekk ved de studiene som er referert over kan tyde på at det har skjedd endringer i medienes fremstilling av funksjonshemmede de siste årene, men endringene kommer først og fremst til uttrykk i tv-mediet og mer spesifikt innen underholdningssjangeren. Storm og Särholm (2007) og Larsens (2014) studier av henholdsvis *I en annan del av Köping* og *Tangerudbakken Borrettslag*, og Grues (2014) studie av *Ingen grenser*, kan være eksempler på det; at enkelte programkonsept bidrar til en utvidelse av måten funksjonshemmede og utviklingshemmede representeres på. De samme endringene er imidlertid mindre synlig innenfor den tradisjonelle nyhetsjournalistikken (Eide og Vold 2014). Brian, Philo & Watsons (2011) funn om at funksjonshemmede fremstilles i et mer negativt lys i 2011 enn i 2004 synes imidlertid ikke å avspeiles i de nordiske studiene. Resultatene som rapporteres i den britiske studien må kanskje sees i lys av at Storbritannia midt i denne perioden ble hardt rammet av finanskrisen.

Om vi ser på livssituasjonen for utviklingshemmede i Norge tyder studier på at levekårene på flere områder er forverret de siste årene (Söderstöm og Tøssebro 2011). Det kan tyde på at en del av den oppmerksomhet som utviklingshemmede var gjenstand for i selve reformperioden og i årene etter, i dag har forsvunnet og kanskje erstattet av en viss likegyldighet. I så fall vil dette kunne gjenspeiles også i medienes dekning. På den annen side opplever vi at en del, ofte yngre personer med utviklingshemming er mer synlige i offentligheten, ofte i utradisjonelle roller. Det er også flere nyere studier som finner at unge utviklingshemmede i langt større grad enn eldre generasjoner opplever mot tradisjonelle og standardiserte forestillinger om utviklingshemming og de identiteter de tildeles av samfunnet (Molin 2004; Olin & Ringsby Jansson 2009; Ineland m.fl. 2013). En vil derfor kanskje kunne forvente at det bildet som tegnes av utviklingshemmede i mediene i dag er mer sammensatt enn det bildet som Morlandstø (2006) fant i avisartiklene fra 1990-tallet. Det er dette som er utgangspunktet og begrunnelsen for denne studien.

Kapittel 3: Metode

Denne studien er som nevnt satt sammen av tre delstudier. For det første har vi gjennomført en kvantitativ innholdsanalyse av et utvalg norske aviser i 2011 og 2012. Denne delstudien er sammenlignbar med studien som ble gjennomført i 1991 og 1992 (Morlandstø 2006). For det andre har vi gjennomført en kvalitativ tekstanalyse av medieartikler om tre personer med utviklingshemming som vi visste hadde vært synlige i mediene de siste årene. For det tredje har vi analysert et tv-program i serien *Trygdekontoret*, hvor tre personer med utviklingshemming var gjester.

3.1 Kvantitativ innholdsanalyse

Den kvantitative innholdsanalysen er basert på et representativt utvalg av norske aviser fra 2011 og 2012. Vi har valgt de samme typene aviser som i 1991/92, både nasjonale, regionale og lokale for å sikre en best mulig sammenligning. Avismaterialet fra 1991/92 besto av et «Argusarkiv» hvor artikler om personer med utviklingshemming var samlet.¹ I den nåværende studien har vi tatt utgangspunkt i aviser som finnes i klipparkivet Retriever (Atekst). Dagens utvalg er også utvidet til å gjelde aviser fra fylkene Troms og Finmark, som ikke var med i avisutvalget fra 1991/92.

Vi har på samme måte som for tjue år siden forsøkt å velge en Amedia-avis og en uavhengig avis (eller en avis fra annet konsern) fra hvert fylke. Det er imidlertid flere Amedia-aviser i Retriever enn aviser fra andre konsern, derfor viser tabellen under at hele fire fylker utelukkende er representert med Amedia-aviser. To fylker har på sin side ingen Amedia-aviser representert og to fylker er bare representert med en avis. Selv om de to utvalgene av naturlige årsaker ikke er helt identiske, er begge utvalgene representative for norske aviser, som innebærer at de mønstre som tegnes på grunnlag av de to utvalgene lar seg sammenligne. Utvalget består av 42 aviser, mot 35 i 1991/92.

---

¹ Se Morlandstø (2006) for nærmere beskrivelse av argusarkivet.

Tabell 3.1: Fylkesvis oversikt over avisene i utvalget, etter avistype.

Fylke:	Lokalaviser:	Regionaviser:	Riksspredte meningsbærende aviser (meningsaviser):	Løssalgs-aviser:
Finnmark	Finmark Dagblad og Altaposten			
Troms	Nordlys og Harstad Tidende			
Nordland	Fremover og Brønnøysunds Avis			
Nord-Trøndelag	Namdalsavisa og Trønderavisa			
Sør-Trøndelag	Arbeidets Rett	Adresseavisen		
Møre og Romsdal	Aura Avis og Tidens Krav			
Sogn og Fjordane	Firdaposten og Sogn Avis			
Oppland	Oppland Arbeiderblad og Valdres			
Hedmark	Glåmdalen			
Buskerud	Ringerrikes Blad og Hallingdølen			
Akershus	Akershus Amtstidende og Budstikka			
Østfold	Sarpsborg Arbeiderblad og Demokraten			
Vestfold	Østlandsposten og Øyene			
Telemark	Telemarksavisa og Porsgrunn Dagblad			
Aust-Agder	Agderposten og Aust-Agder Blad			
Vest-Agder		Fedrelandsvennen Stavanger Aftenblad Bergens Tidende Aftenposten		
Rogaland	Jærbladet			
Hordaland	Bergensavisen			
Oslo			Dagsavisen Klassekampen, Vårt Land, Nationen og Dagens Næringsliv	Verdens Gang og Dagbladet

* Aviser med uthevet skrift er eid av Amedia.

De ulike avistypene i det norske medielandskapet er på denne måten representert. Sigurd Høst (2005) opererer med et nivådelt medielandskap; riksavisene øverst, under der finner vi region- og storbyaviser, deretter lokalavisene og nederst de ultralokale fådagersavisene. I tabell 3.1 opererer vi med fire avistyper, to typer riksaviser, regionaviser og lokalaviser. Meningsaviser (riksspredte meningsbærende aviser) og løssalgsaviser er satt opp som ulike aviskategorier da meningsavisene er tuftet på et annet ideologisk grunnlag enn løssalgsavisene og dermed ofte representerer ganske ulik type journalistikk. Kategorien lokalaviser representerer her alle typer lokalaviser, små som store, ukeaviser og fådagersaviser.

Søkeordet som er benyttet i identifiseringen av relevante saker er "utviklingshem*", som fanger opp alle artikler hvor begrepene utviklingshemmede, utviklingshemming, utviklingshemma og utviklingshemning er benyttet (dekker både nynorsk- og bokmålsaviser). Søket gav 2620 treff. Av disse gjorde vi et tilfeldig utvalg på 25 % ved å plukke ut hver fjerde artikkel i lista fra Retriever (Atekst). Etter dette uttrekket satt vi igjen med 648 artikler.

Utviklingshemming som begrep opptrer i en rekke saker, også i saker hvor utviklingshemming ikke er tema. Hele 308 av de 648 sakene i vårt utvalg handlet om andre ting enn utviklingshemming. I noen sammenhenger kan også slike saker fortelle noe om det fenomen som undersøkes. I studien av medierepresentasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne i åtte norske aviser fra 1993-2013 (Eide og Vold 2014) identifiserer forskerne hvordan ulike betegnelser på grupper av funksjonshemmede blir brukt uten at funksjonshemming var tema i saken. De finner at betegnelsene gjerne blir brukt metaforisk, som "blind vold" og "for døde ører". Det var i hovedsak ordene "blind", "døv" og "handikappet" som ble brukt metaforisk, selv om også "psykisk utviklingshemming" i en artikkel ble anvendt som skjellsord. Forskerne sier videre at alle metaforene imidlertid har det til felles at de "aksentuerer noe negativt" (s.97).

I vår studie finner vi ingen eksempler hvor "utviklingshemming" blir brukt metaforisk. De 308 sakene hvor søkebegrepet benyttes uten at utviklingshemming er tema i artikkelen, kan grovt sies å falle i fire kategorier. Den ene kategorien er portretter, omtale av jublanter eller nekrologer over personer som har en utviklingshemmet slektning eller som har jobbet med utviklingshemmede en eller annen gang i løpet av sin yrkeskarriere. Den andre kategorien er artikler hvor omtale av kommunale tilbud for utviklingshemmede tas med i rekken av andre kommunale tilbud. En tredje kategori er saker hvor straffelovens bestemmelser om tilregnelighet blir omtalt, ofte i tilknytning til rettssaker, bl.a. i saker om Anders Behring Breivik i etterkant av 22. juli 2011. Utviklingshemming blir her nevnt som et av flere grunnlag for utilregnelighet. Den siste kategorien er historiske reportasjer hvor det fremkommer informasjon om at for eksempel en bygning tidligere har vært institusjon for utviklingshemmede.

Etter å ha utelatt disse 308 sakene som ikke handlet om utviklingshemming, satt vi igjen med 340 reelle saker hvor utviklingshemming på et eller annet vis var tema. Disse fordelte seg, tilfeldigvis får vi tro, helt likt mellom de to årene 2011 og 2012. Det var fire aviser i utvalget som ikke hadde noen oppslag om utviklingshemming i perioden (Arbeidets rett, Aura Avis, Aust-Agder Blad og Demokraten), så reelt satt vi igjen med 340 avisartikler fra 38 norske aviser.²

Vi finner langt flere saker om utviklingshemming i de større avisene enn i de små lokalavisene. Som vi ser i Tabell 3.2 er hver femte sak (19,7 prosent) å finne i aviser fra Oslo, noe som stemmer godt overens med det faktum at Oslo er representert med flest aviser og utelukkende med store aviser (aviser med høgt opplag). Rogaland og Hordaland har også et høyt antall saker, med rundt 12 prosent av oppslagene hver, og her er det regionavisene Stavanger Aftenblad og Bergens Tidende som drar antallet saker opp. I tillegg kan vi se at Troms fylke, hvor avisa Nordlys utgis, og Sør-Trøndelag hvor Adresseavisa er hjemmehørende, også har relativt mange saker. I motsatt ende ser vi at fylkene Østfold, Vestfold og Finmark hver har mindre enn 2

---

² Kristine Lundhaug (sosiolog) ble engasjert som vitenskapelig assistent. Hun stod for den praktiske kodingen og registreringen av datamaterialet i SPSS, i nær dialog med oss forskere.

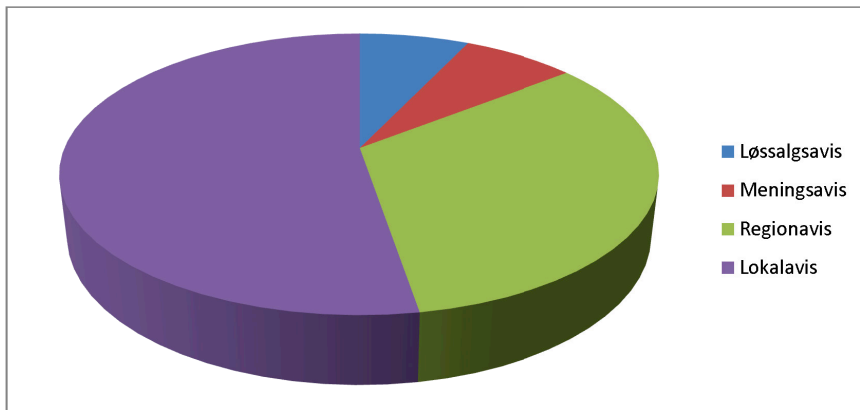
prosent av oppslagene om utviklingshemming, noe som gjenspeiler at disse fylkene bare er representert med små lokalaviser.

Tabell 3.2: Oppslag fordelt på avisenes utgivelsesfylke

Fylke	Antall	Prosent
Finnmark	6	1,8
Troms	28	8,2
Nordland	11	3,2
Nord-Trøndelag	21	6,2
Sør-Trøndelag	22	6,5
Møre og Romsdal	8	2,4
Sogn og Fjordane	9	2,6
Oppland	13	3,8
Hedmark	11	3,2
Buskerud	7	2,1
Akershus	15	4,4
Oslo	67	19,7
Østfold	4	1,2
Vestfold	3	0,9
Telemark	9	2,6
Aust-Agder	10	2,9
Vest-Agder	14	4,1
Rogaland	40	11,8
Hordaland	38	11,2
Total	340	100

I figur 3.1 blir dette bildet ytterligere bekreftet når vi ser at det er nesten like mange oppslag fra de største avisene i utvalget (løssalgssaviser, riksspredte meningsbærende aviser og regionaviser), som fra lokalavisene – 47,4 mot 52,6 prosent, selv om de største avisene er langt færre i antall.

Figur3.1: Oppslag etter avistype (prosent)

I studien ser vi dels på hvilke sjangre som benyttes når utviklingshemming tematiseres (nyheter, reportasjer, debattartikler, etc.), hvilket tema som tas opp og hvem som kommer til ordet når utviklingshemming er tema. Kildeproblematikken er alltid viktig i slike studier og vi er spesielt opptatt av om utviklingshemmede selv kommer til orde i avisene eller om de bare omtales av andre. Endelig er vi opptatt av hvordan utviklingshemmede omtales og fremstilles i artiklene og om utviklingshemmedes tilstedeværelse i tekstene kan sies å representere en demokratisk deltakelse.

3.2 Kvalitativ tekstanalyse

I den ene av de strategiske casestudiene har vi undersøkt medieoppslag om personer med utviklingshemming som vi på forhånd visste hadde vært fremtredende i mediene de siste årene. Vi valgte her ut oppslag om tre skuespillere. To av dem har hatt roller i filmer og en er skuespiller tilknyttet teateret. De har alle Downs syndrom. Espen Juul Kristiansen deltok i filmen *Uno* fra 2004, Svein André Hofsø hadde hovedrollen i filmen *Detektiv Downs* fra 2013 og Marte Wexelsen Goksøyr har deltatt i flere teateroppsetninger, sist i *Styrtet Engel* fra 2013, og har ellers vært en aktiv debattant i mediene. For filmskuespillerne har vi analysert medieoppslag fra det året filmen de deltok i hadde premiere, henholdsvis i 2004 (et par av omtalene av *Uno* er også fra 2005) og 2013. Marte Wexelsen Goksøyr har vært en så aktiv og sentral

debattant i mediene over så mange år at vi besluttet å analysere medieoppslagene fra siste år (mars 2013 – mars 2014), og det er mer debattanten Goksøyr enn skuespilleren som trer frem i disse oppslagene.

Vi brukte også her databasen Retriever (Atekst) for å finne artikler i trykte og elektroniske medier, og vi brukte deres navn som søkeord. For Juul Kristiansen fant vi 21 artikler fra premiereåret 2004, for Hofstø 162 artikler fra 2013, og søket på Wexelsen Goksøyr i 2013-14 gav 52 treff.

Hensikten med denne casestudien var å undersøke hva slags artikler som finnes om disse mer profilerte personene og hva artiklene handler om. I tillegg identifiserte vi noen sentrale artikler for nærmere analyse. Vi har her vært særlig interessert i artikler hvor casepersoner selv blir intervjuet. Formålet var å se om personer som allerede har fått en posisjon i offentligheten blir framstilt på en annen måte enn det vi finner i den kvantitative innholdsanalysen.

3.3 Analyse av *Trygdekontoret*

I den andre casestudien har vi studert et TV-program i programserien *Trygdekontoret* på NRK (program 4, sesong 7 - sendt 26. februar 2013), hvor programleder Thomas Seltzer har invitert tre personer med utviklingshemming til å samtale om det å være annerledes. Gjestene er Hege-Anette Havik, Hansine Finvik og Olav Grimdalen jr. Formålet med å analysere et «talkshow» på TV, som *Trygdekontoret* er, var å undersøke om dette formatet skaper andre muligheter for demokratisk deltakelse enn de skriftlige nyhetsmediene. Fokus i analysen har vært på hvordan utviklingshemming som tema behandles og hvilke bilde av utviklingshemmede som skapes i programmet.

Kapittel 4: Kvantitativ innholdsanalyse

Hvordan blir så utviklingshemmede og utviklingshemming som tema behandlet i norske aviser? Vi skal først se på hvordan saksområdet behandles mer generelt; hvilke sjangere som benyttes, hvilke tema som tas opp og hvordan dette varierer mellom ulike avistyper. Deretter skal vi se på hvordan personer med utviklingshemming fremstilles i avisene. Der det er mulig og aktuelt vil vi også si noe om hvordan bildet har endret seg fra 20 år tilbake (Morlandstø 2006).

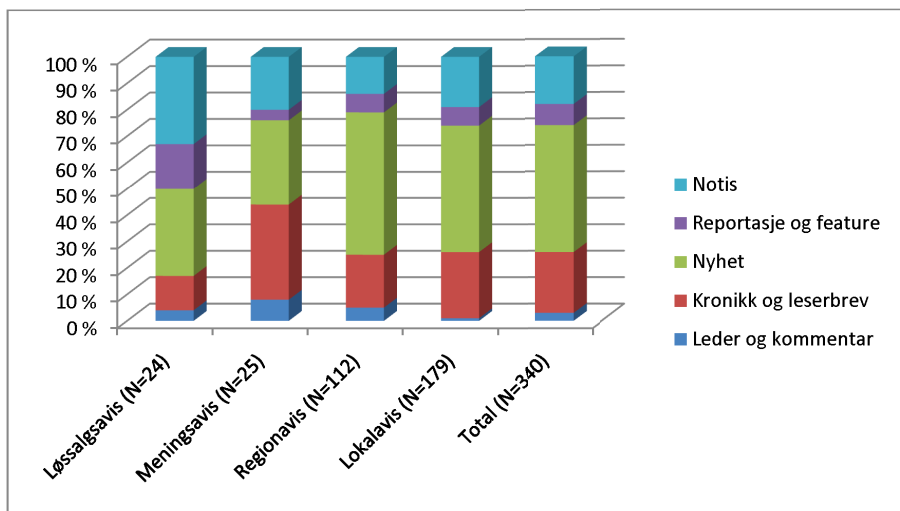
Sjanger styrer tilnærmingen

Det første spørsmålet vi reiser er hvilke sjangre som oftest benyttes når utviklingshemming er tema i journalistikken. Dette kan si noe om måten dette stoffområdet behandles på i avisredaksjonene. Vi skiller her mellom sjangrene notis, nyhet, reportasje og feature, kronikk og leserbrev (innsendte artikler), samt leder og kommentar. Når det gjelder totalfordelingen av saker etter sjanger ser vi i figur 4.1 (søylen lengst til høyre) at nesten halvparten (48 %) av artiklene er nyhetssaker. Om vi legger til notiser (18 %), som også regnes blant nyhetsstoffet, består hele to tredeler av artiklene av nyhetssaker. Bare 8 prosent av sakene er reportasjer eller featureartikler. Også en del av reportasjene kan være nyhetsstoff – nyhetsreportasjer. Det som gjør saken til en reportasje er at journalisten har vært ute av redaksjonen og oppsøkt den hendelsen eller de personer det rapporteres om, mens i nyhetssaker er journalisten mest opptatt av å formidle faktiske hendelser og benytter gjerne de kilder det er mulig å få tak i på telefon fra redaksjonen. Det er altså bare i 8 prosent av sakene at journalistene har oppsøkt de personer eller det miljø de skriver om og der dette kommer til syne i teksten. Andelen reportasjer er enda lavere i 2011/12 enn i 1991/92 da reportasje- og featureartiklene utgjorde 11 prosent av sakene.

Det er vanskelig å vurdere hvor vidt den lave andelen reportasjer forteller noe om avisenes prioritering av dette bestemte stoffområdet, eller om det først og fremst avspeiler en generell nedgang for reportasjen som sjanger, som har vært diskutert i flere år (Forsberg 1986; Bech-Karlsen 2000; Allern 2001; Morlandstø 2006). Eide og

Vold (2014) finner at andelen reportasjer om funksjonshemmede generelt er på 15 prosent og har vært stabilt gjennom de siste 20 årene. Uansett hvordan nedgangen i vår egen studie skal tolkes så har den lave andelen reportasjer betydning for hvordan saksområdet faktisk behandles i avisene og for hvem som kommer til orde i disse sakene.

Figur 4.1: Artiklenes sjanger, etter avistype (prosent)

Når det gjelder redaksjonelle meningsartikler i form av ledere og kommentarer så utgjør de bare 3 prosent av det totale antallet artikler om temaet utviklingshemming. Det er altså sjelden at redaktører og journalister ytrer seg på egne eller avisens vegne om saker som gjelder utviklingshemmede. Andelen er omtrent den samme som i 1991/92. Det må likevel tillegges en viss betydning, da andelen kommentarstoff generelt har økt betydelig i mediene de siste årene (Nossen 2010; Igland og Stølås 2008). Eide og Vold (2014) finner at kommentarstoff om funksjonshemmede generelt har økt fra 2,5 og 7 prosent de siste 20 årene, noe de først og fremst tillegger den generelle økningen i kommentar og meningsstoff. Når det gjelder utviklingshemmede kommer økningen i meningsstoff i vår studie først og fremst til syne i form av innsendte kronikker og leserbrev, som har økt fra 6 prosent i 1991/92 til hele 23 prosent i 2011/12. Det gjør at den totale andelen meningsstoff i

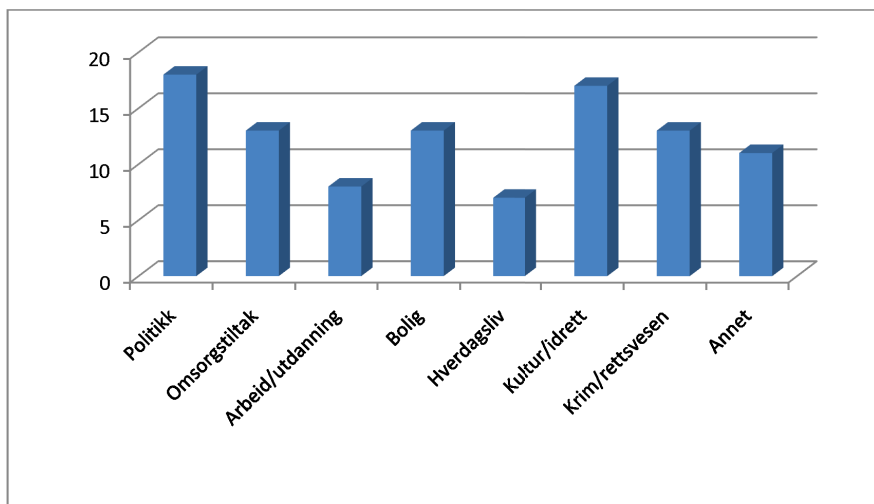
avisene utgjør ca en fjerdedel av alt stoff om utviklingshemming i avisene, noe som samsvarer med det Eide og Vold (2014) finner når temaet er funksjonshemming generelt. Forskjellen på våre studier er altså at avisene selv i mindre grad ytrer seg når det gjelder utviklingshemmede, enn når det gjelder personer med andre funksjonsnedsettelse eller funksjonshemming generelt.

Vi ser videre i figur 4.1 at det er visse forskjeller i bruk av sjanger etter avistype. Ikke overraskende er den relative mengden av meningsstoff størst i meningsavisene, både i form av redaksjonelt kommentarstoff og innsendte kronikker og leserbrev. Vi ser også at løssalgsavisene har en noe høyere andel reportasjer enn de andre avisene, men antallet saker er for lite både i meningsavisene (N=25) og i løssalgsavisene (N=24) til at dette kan tillegges noen betydelig vekt. Som vi ser er det region- og lokalavisene som har mest nyheter.

Hva skrives det om?

Når det gjelder tema ser vi i figur 4.2 at det er kategorien *politikk* som fanger opp den største *andelen* artikler. Politikk inkluderer her først og fremst generelle politiske spørsmål, som hvordan levekårssituasjonen til utviklingshemmede er 20 år etter HVPU-reformen, og mer konkrete saker som er til politisk behandling i kommunene. Det siste handler om nedlegging av tilbud, kutt i bevilgninger eller kritikk av manglede tilbud. Det har noen ganger vært vanskelig å skille mellom politikk på den ene siden, og kategoriene omsorgstiltak og bolig på den andre, som jo også i noen grad handler om politikk. Skillet går først og fremst på om det er den politiske debatten eller behandlingen som er fokus i artikkelen, eller om det er det konkrete tiltaket eller boligprosjektet som er tema. Vi ser at bolig og omsorgstiltak også utgjør en ganske stor andel av artiklene (hver for seg utgjør de 13 %).

Figur 4.2: Tema for artiklene (prosent)

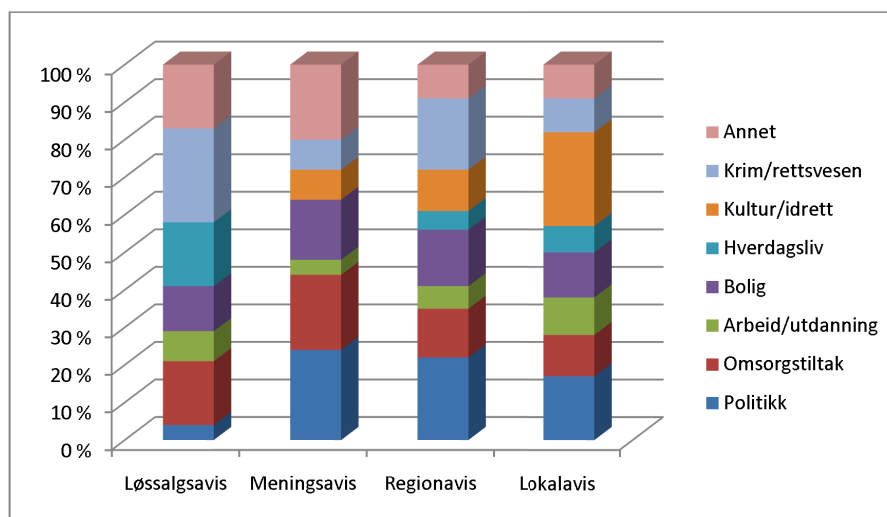

Kriminalitet og rettsvesen, hvor utviklingshemmede er offer for eller utøvere av lovbrudd og/eller den rettslige behandlingen av slike saker, utgjør også hovedtema i 13 prosent av sakene, mens kultur og idrett utgjør en noe større andel av artiklene (17 %). Henholdsvis 7 og 8 prosent av artiklene handler om arbeid eller utdanning og om generelt hverdagsliv. 11 prosent av artiklene handler om andre tema. Eksempler på annet-saker er når temaet er abort, diskriminering, medisinske diagnoser, religiøsitet etc.

Når det gjelder variasjon etter avistype så ser vi i figur 4.3 at løssalgspressen og i noen grad regionavisene har noe større interesse for kriminalitet og rettsprosesser enn de andre avisene. Hver fjerde artikkel i løssalgspressen omhandler dette tema når det skrives om utviklingshemming, og uttrykker kanskje noe om den tabloide interessen og prioriteringen for denne type saker. Til sammenligning er kultur og idrett tema i en fjerdedel av artiklene i lokalavisene, mens vi ikke finner en eneste artikkel om dette temaet i løssalgspressen. Interessant er det også at politikk, som er det mest omtalte temaet i avisartiklene totalt, er et marginalt tema i løssalgspressen (4 %). I alle de andre avistypene er politikk tema i om lag 20 prosent av artiklene.

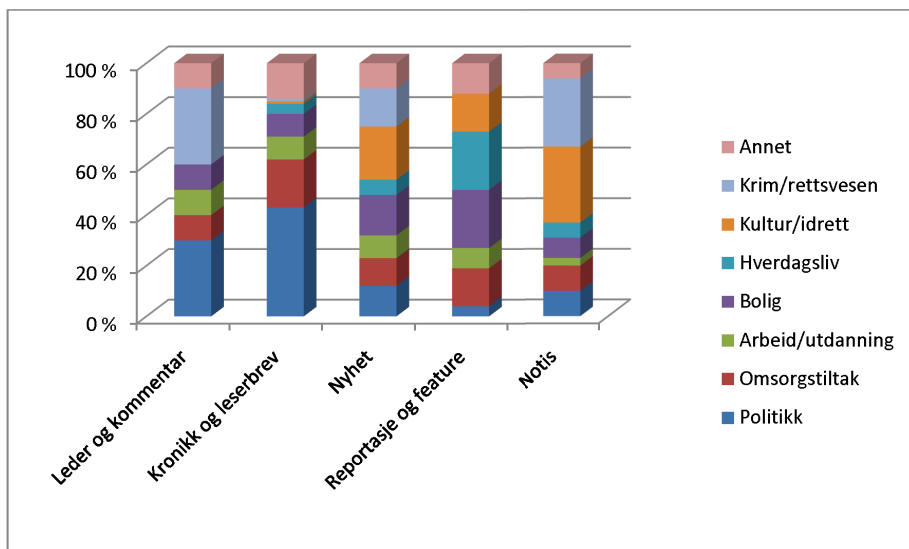

Figur 4.3: Tema for artiklene etter avistype (prosent).

Det kan også være interessant å kommentere hvordan temaene fanges opp av ulike sjangere. I figur 4.4 ser vi at mer enn halvparten av sakene i menings- og debattartiklene (leder, kommentar, kronikk og leserbrev) handler om politikk. Nyhetssjangeren fordeler seg mer jevnt over ulike tema, selv om det er saker om kultur eller idrett som oftest skaper avisnyheter om utviklingshemmede. Dette er kanskje ikke så overraskende da dette er et område det er relativt takknemlig å lage nyhetssaker på, altså det å referere fra et idretts- eller kulturarrangement hvor utviklingshemmede er aktører, og spesielt for lokalavisene som har en nærhet til mange lokale idretts- og kulturarenaer. Reportasjene handler særlig om to temaer, nemlig bolig og hverdagsliv. Bolig har vært et viktig tema for utviklingshemmede de siste årene fordi det har vært et stort etterslep i etableringen av tilpassede boliger. Mange av reportasjene handler nettopp om manglende boligtiltak eller om nye boligtiltak som er etablert. Bolig er også en viktig arena for hverdagen for personer med utviklingshemming, og en del av hverdagslivsreportasjene handler også om bolig, og vice versa.

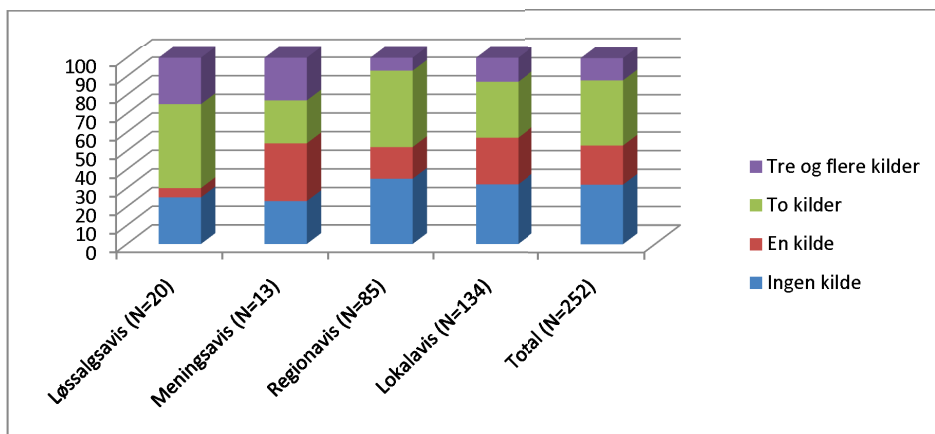
Figur 4.4: Tema for artiklene etter sjanger (prosent).

Kildearbeid

Et viktig faglig tema i journalistikken er bruk av kilder, både hvem som benyttes som kilder og hvor mange kilder som benyttes i hver sak. Journalister er kritisert for ensidig bruk av ekspertkilder i forhold til mange tema, mens de som berøres av de saker som tematiseres ofte ikke kommer til orde. Og journalistikken er ofte kritisert for å bruke få kilder (såkalt «enkildejournalistikk») som betyr at saker ofte blir belyst fra kun en side, eller at bare en av partene i saken kommer til orde.

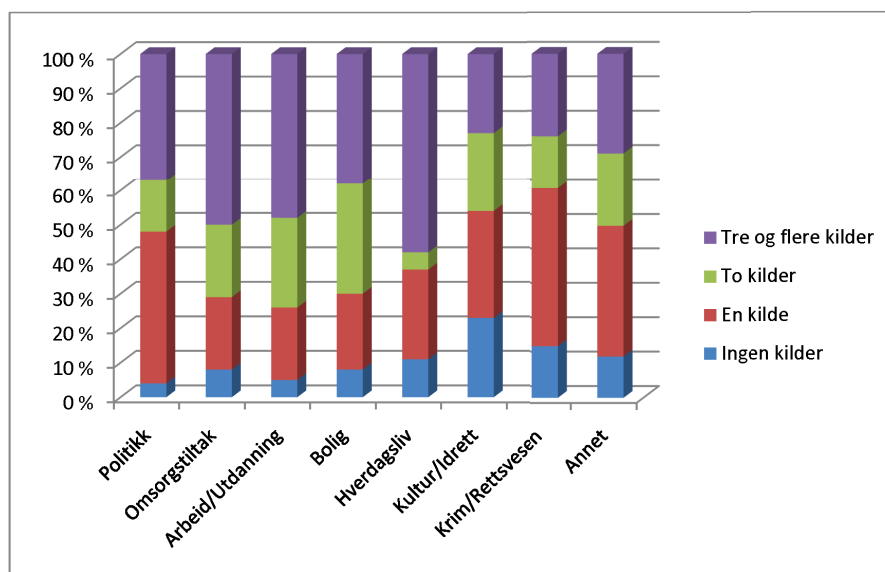
Figur 4.5: Antall kilder som benyttes i artiklene, etter avistype (prosent).

I vår studie finner vi at det i totalt 32 prosent av artiklene er brukt bare en kilde (figur 4.5). I tillegg finner vi at det i 12 prosent av artiklene ikke er oppgitt noen kilde. Det siste gjelder utelukkende for notisene. En andel enkildesaker på 32 prosent kan virke høyt, men det er for eksempel langt lavere enn i studien fra 1991/92 hvor andelen var på hele 58 prosent når utviklingshemming var tema (Morlandstø 2006). Eide og Vold (2014: 54) finner i sin studie av funksjonshemming generelt i media at i underkant av 30 prosent av sakene i deres materiale er flerkildesaker, noe som betyr at det i rundt 70 prosent av artiklene anvendes en eller ingen kilder. Altså langt flere enkildesaker enn tilfellet er når artiklene handler om utviklingshemming.

Om vi ser på variasjonen etter avistype, er det meningsavisene som har den høyeste andelen enkildesaker, men forskjellene er ikke veldig store. Løssalgsavisene har derimot færrest saker hvor de bare brukte en kilde, og de har en langt større andel artikler hvor det oppgis tre eller flere kilder, enn de andre avisene, men som vi ser i figur 4.5 er antallet artikler (N) som andelen bygger på i løssalgs- og meningsavisene lite.

Figur 4.6: Antall kilder benyttet i artikler, etter tema (prosent)

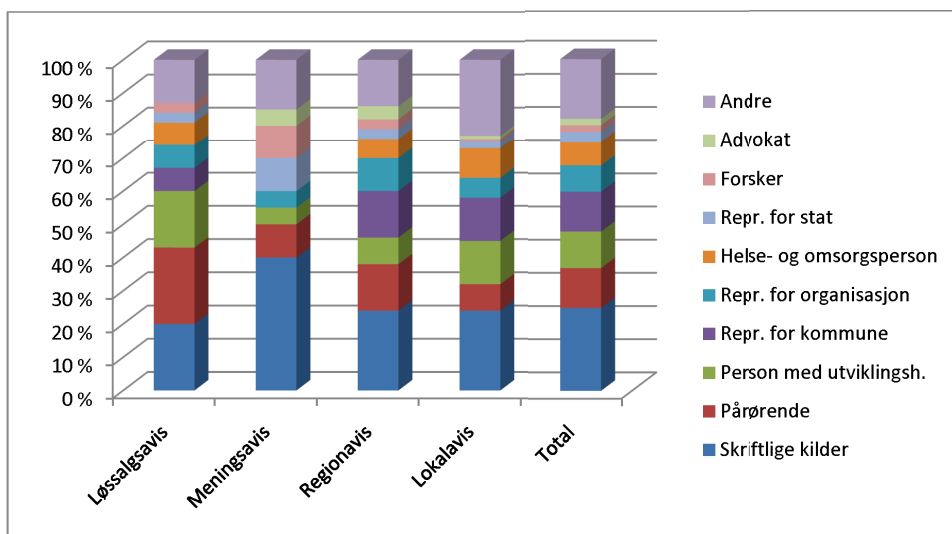

Om vi ser på antall kilder benyttet i artikler etter tema, er nesten halvparten av de politiske sakene enkildesaker (44 %). For saker om krim og rettsvesen er det enda flere enkildesaker (46 %) i tillegg til en del flere saker uten kilde oppgitt. Dette tyder nok på at det er mange referater fra rettssaker, enten hvor journalisten har vært til stede i rettssalen eller kun refererer fra rettsdokumenter. Utover dette ser vi at det oftest er i saker om kultur og idrett det ikke oppgis at det er brukt noen kilde, noe som tyder på at det er snakk om notiser (se figur 4.4). I saker om hverdagsliv er det oftest mange kilder til stede, og disse sakene er på sin side oftest å finne som reportasjer.

Hvem kommer til ordet?

Mer interessant er det likevel hvem som er kilde. I figur 4.7 ser vi i kolonnen helt til høyre at det totalt sett er skriftlige dokumenter som oftest benyttes som kilde (25 %), en kilde som også var mye brukt i studien fra 1991/92 (15 %). Her begrenser vi oss til de journalistiske artiklene, som utgjør 252 av sakene i materialet (vi har utelatt kronikk, leserbrev, kommentar og leder). De oppgitte prosentene gjelder videre kilder og ikke artikler.

Figur 4.7: Kilder som benyttes i artiklene, etter avistype (prosent)

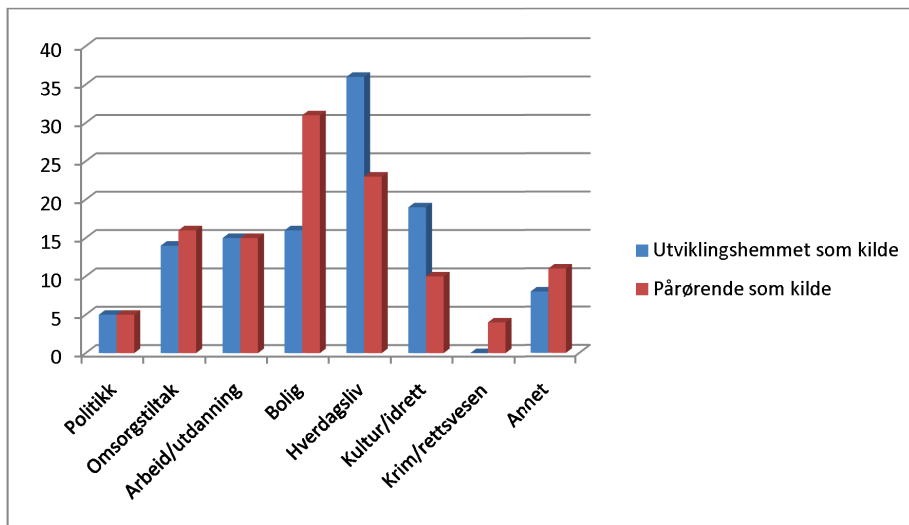

I studien fra 1991/92 var det representanter fra offentlige myndigheter som oftest ble brukt som kilder. Hele 36 prosent av kildene i studien fra 1991/92 var representanter for offentlige myndigheter (kommune, fylke eller stat). I vår studie er andelen offentlige myndighetspersoner, spesielt representanter fra kommunen, fremdeles en aktuell kildegruppe når journalistene skriver om utviklingshemming (11 %), men ikke på langt nær så ofte som da HVPU-reformen ble gjennomført. Ellers utgjør representanter for organisasjoner og helse- og omsorgspersonell kilder i henholdsvis 8 og 7 prosent av kildene, mens forsker og advokat/forsvarer bare utgjør 3 og 2 prosent av kildene. Foruten disse finnes det en oppsamlingskategori kalt *andre kilder* som utgjør 18 prosent av kildene og består av kilder som kursleder, bedriftsleder, festivalkoordinator, idrettstrener etc.

Det som imidlertid har endret seg mest med hensyn til kildebruk fra studien i 1991/92 er at personer med utviklingshemming og deres pårørende kommer langt oftere til orde i avisene i 2011/12. Den utviklingshemmede selv kommer nå nesten tre ganger så ofte til orde i avisene som for tjue år siden, 11prosent, mot 4 prosent av kildene i 1991/92, og en dobling når det gjelder pårørende som kilde (fra 6 til 12 %). På tross av dette er det fortsatt oftest at utviklingshemming som tema og fenomen blir snakket om av andre enn de utviklingshemmede selv. Det samme konkluderer Eide og Vold (2014: 53) med i sin studie av funksjonshemmede i media, der de finner at kun 15 prosent av kildene er oppgitt å ha en funksjonsnedsettelse.

Om vi ser på de ulike avisers bruk av kilder så er det meningsavisene som skiller seg mest fra de andre avisene. Rett nok bruker alle avisene mest skriftlige kilder i sine artikler, men for meningsavisene er bortimot halvparten av kildene skriftlige kilder. Det andre som skiller de meningsbærende avisene fra de andre er at de i minst grad bruker personer med utviklingshemming som kilde. I meningsavisene er det bare en person med utviklingshemming som brukes som kilde. Det er videre i løssalgsavisene og lokalavisene at personer med utviklingshemming oftest brukes som kilde.

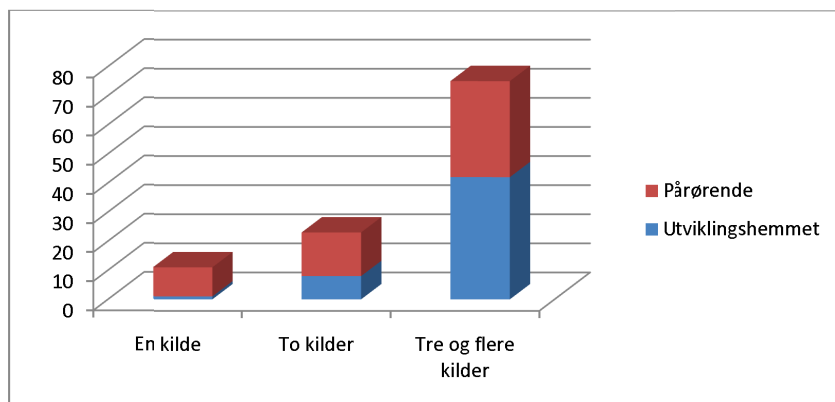
Figur 4.8: Om utviklingshemmede og pårørende benyttes som kilde, etter tema (prosent)

Formålet med denne studien er blant annet å undersøke hvordan utviklingshemmede kommer til orde i nyhetsmediene. Ikke alle personer med utviklingshemming kan selv fremstå som kilder, og deres pårørende snakker da ofte på deres vegne. Vi har derfor valgt å konsentrere oss om disse to kildegruppene for å se hvilke typer tema de fremstår som kilde i. I figur 4.8 ser vi at utviklingshemmede oftest er kilder i saker som handler om hverdagsliv (36 %) etterfulgt av kultur og idrett (19 %). Dette stemmer godt med det vi nevnte tidligere at løssalgspresen har relativt mange artikler om hverdagsliv og lokalavisene har flest artikler om kultur og idrett. Det er også disse to avistypene som oftest bruker utviklingshemmede som kilder (se fig 4.7). Artikkelen som handler om hverdagsliv er utelukkende gladsaker eller solskinnshistorier. Det kan være rapporter fra en leir eller annen tilstelning for utviklingshemmede, eller at noen har gjennomført noe spesielt. Det finns oppslag om at en gruppe beboere har spleiset på en bil, og en artikkel om en tredjeklassing som har fått installert en talende datamaskin på sin rullestol. Der utviklingshemmede ikke får uttale seg i det hele tatt er i saker som handler om kriminalitet og rettsvesen, noe som kanskje er naturlig da det her ofte vil være snakk om at de selv er ofre for

overgrep eller selv overgripere. At andre refererer eller omtaler dem er nok ofte påkrevd i denne type saker. Videre ser vi at pårørende oftere uttaler seg i saker som gjelder boligspørsmål, et spørsmål som pårørende kanskje i særlig grad har vært engasjert i.

Figur 4.9: Om utviklingshemmede og pårørende er kilder, etter antall kilder som benyttes (prosent)

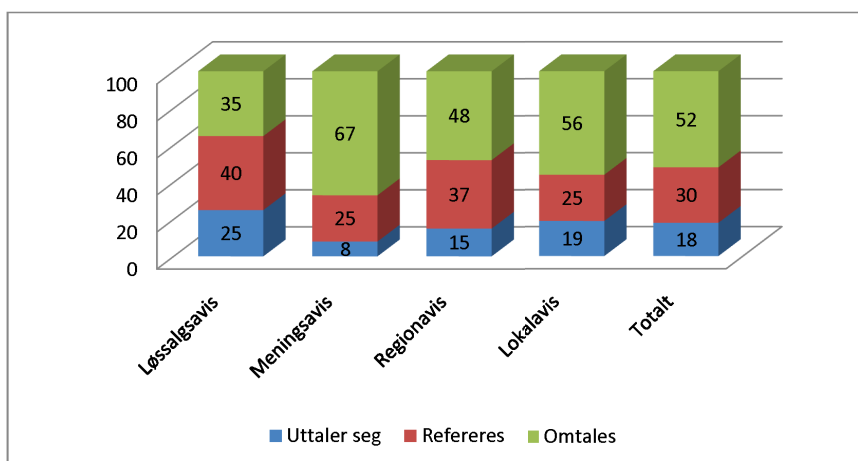
Vi kan også se i figur 4.9 at både utviklingshemmede og deres pårørende oftest er kilder i saker hvor det også er andre kilder representert, og klarest er dette for utviklingshemmede. Det betyr at det er svært sjelden at utviklingshemmede får være den som alene gir uttrykk for meningen i en sak eller får anledning til å definere hva budskapet i en sak skal være. Det er faktisk bare i en av disse 252 sakene at en person med utviklingshemming er kilde alene. Dette er i en reportasje fra en vinterleir for utviklingshemmede hvor den utviklingshemmede får beskrive leiren og gi uttrykk for hva han synes er det beste med arrangementet.

Utviklingshemmede omtales mer enn intervjues

Formålet med denne studien er som sagt å se hvordan utviklingshemmede fremtrer i nyhetsmediene. Ett uttrykk for det er i hvilken grad de selv kommer til orde i en sak, og i hvilken grad de refereres eller bare omtales av andre. Vi har derfor gjort et utvalg av alle artikler der utviklingshemmede på en eller annen måte er aktører i saken, enten som enkeltpersoner eller som gruppe. Vi har altså utelatt de sakene som

handler om utviklingshemming eller utviklingshemmede generelt hvor personer med utviklingshemming selv ikke er synlige i oppslaget. Så har vi skilt mellom saker hvor utviklingshemmede som gruppe eller enkeltpersoner selv får *uttale seg*, hvor deres meninger eller holdninger blir *referert*, og hvor de bare *omtales* i tredjeperson. Vi antar at det å komme til orde selv, er det som gir størst mulighet til å påvirke sakens innhold, og at det å bli referert gir større mulighet for påvirkning enn det å bli omtalt. Den totale opptellingen viser at utviklingshemmede, som gruppe eller som enkeltpersoner, er aktører i 240 av artiklene. I figur 4.10 ser vi at i disse 240 artiklene får utviklingshemmede uttale seg i 18 prosent av sakene, blir referert i 30 prosent og omtalt i 52 prosent av sakene. Dette betyr at de i saker som handler om dem selv langt oftere er passivt til stede i nyhetsartiklene enn aktive meningsaktører.

Figur 4.10: Om personen med utviklingshemming uttaler seg, refereres eller omtales, etter avistype (prosent)

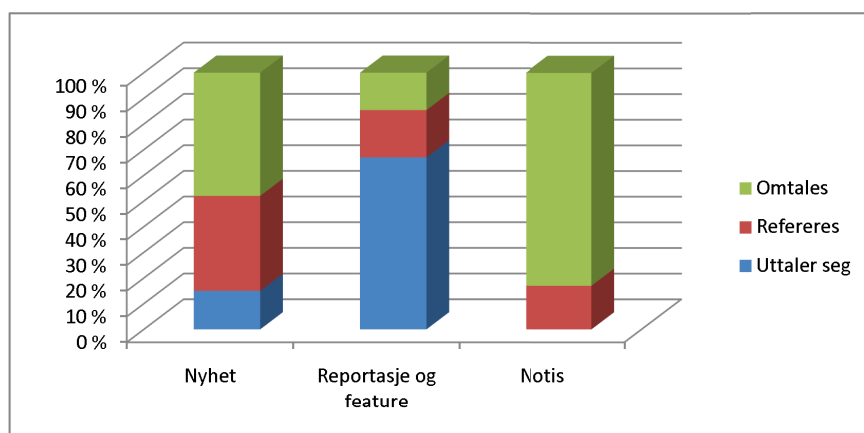

Marina Ghersetti (2007: 29) viser i en studie av nyhetssaker om personer med funksjonsnedsettelse i Svensk Television at personene det der gjelder får uttale seg i 39 prosent av nyhetene hvor de er tilstede, blir referert i 2 prosent og omtalt i 60 prosent av sakene. Personene i hennes studie, som er personer med funksjonsnedsettelse generelt kommer altså langt oftere til orde i de nyhetene hvor de er aktører enn utviklingshemmede gjør i vår studie (39 mot 18 %). Nå er ikke disse

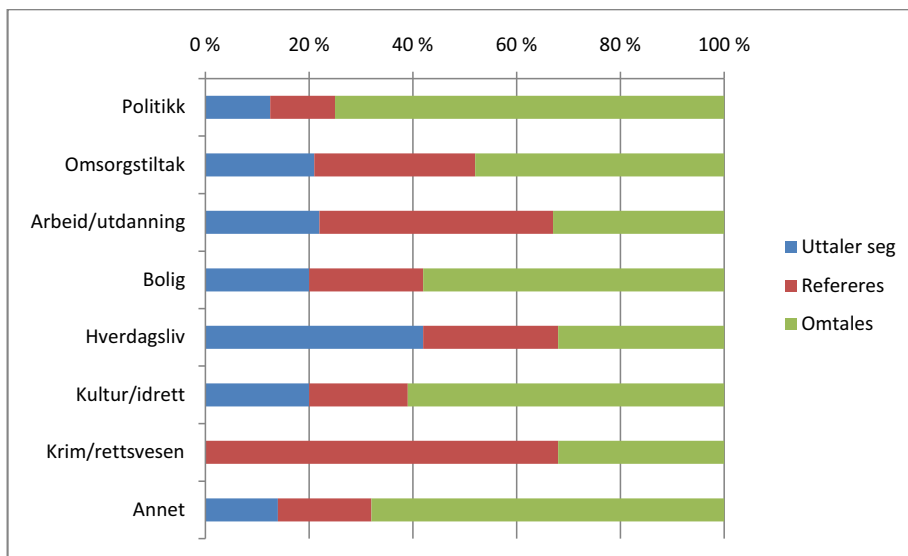
gruppene helt sammenlignbare. Langt flere utviklingshemmede vil nok være avhengig av at andre gir uttrykk for deres meninger, enn det som gjelder personer med funksjonsnedsettelse generelt. Dette kommer også til uttrykk ved at utviklingshemmede refereres (30 %) i langt større grad enn personene i den svenske studien (2 %). Men i begge studiene ser vi at det er vanligst at andre snakker om dem når de er gjenstand for oppmerksomhet i mediene. Oppsummeringsmessig kan vi si at selv om utviklingshemmede oftere brukes som kilder i journalistikken i 2011/12 enn de gjorde i 1991/92 er det fremdeles langt vanligst at noen uttaler seg om dem eller på deres vegne, enn at de selv kommer til orde, noe også Eide og Vold (2014: 53) konkluderer med i sin studie av funksjonshemmede generelt.

Figur 4.11: Om personen med utviklingshemming uttaler seg, refereres eller omtales, etter sjanger (prosent)

Videre kan vi se av figur 4.11 at personer med utviklingshemming langt oftere får uttale seg i reportasjer og featureartikler enn i nyhetsoppslag. Dette er kanskje forståelig all den tid det er i reportasjene journalistene tar seg tid til å reise ut og møte sine intervjuobjekt. I notisene blir de nesten utelukkende omtalt av andre, noe som ikke er så overraskende da det sjelden er plass til intervjuuttalelser i en notis.

Figur 4.12: Om personen med utviklingshemming uttaler seg, refereres eller omtales, etter tema (prosent)

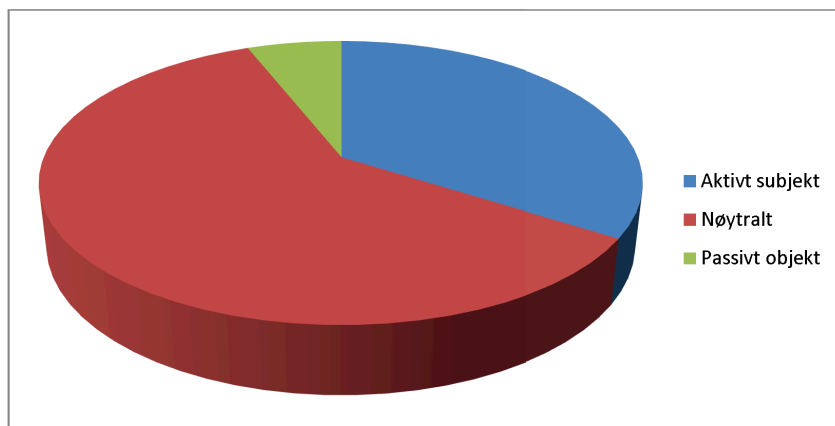

I figur 4.7 så vi at det var i løssalgspressen at utviklingshemmede relativt sett oftest får uttale seg, mens de i meningsavisen nesten ikke får komme til orde selv. I figur 4.10 så vi videre at de også oftere blir omtalt i lokalavisene enn i region- og løssalgspressen. I figur 4.12 ser vi at det er i saker hvor den generelle politikken diskuteres at de oftest bare blir omtalt (67%), tett etterfulgt av artikler hvor boligspørsmål (57%) og omsorgstiltak (50%) er tema. Utviklingshemmede er altså sjelden med på å ytre seg om den politiske utformingen, verken generelt eller i mer konkrete forhold som angår dem selv. Der de først og fremst får komme til orde selv er i saker som handler om hverdagsliv, altså i de saker som i minst grad har en politisk dimensjon.

Mer aktivt enn passivt fremstilt

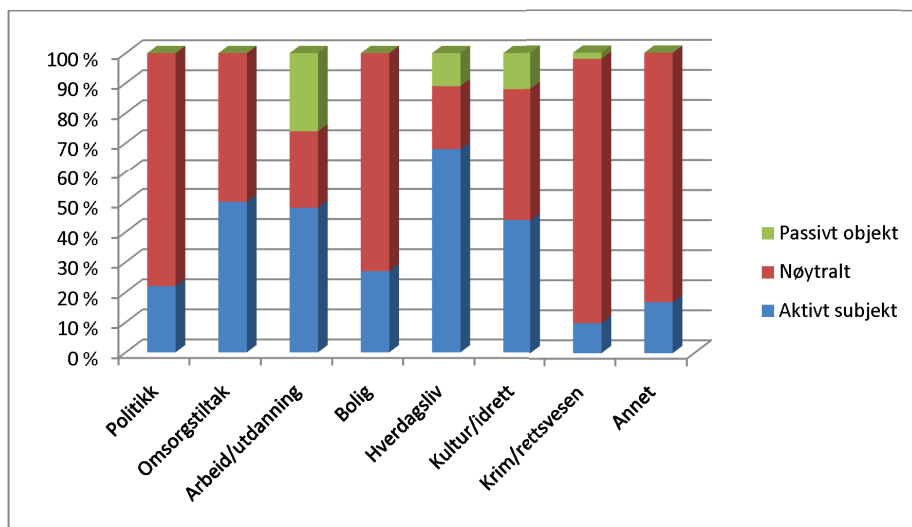
I tillegg til å identifisere om utviklingshemmede får uttale seg i mediene, eller om de blir referert eller omtalt av andre, har vi også forsøkt å se på hvordan personer med utviklingshemming blir fremstilt i artiklene. Her har vi forsøkt å skille mellom hvor vidt personen eller personene blir fremstilt som et *aktivt subjekt*, fremstilt *nøytralt* eller fremstilt som et *passivt objekt*.

Figur 4.13: Hvordan utviklingshemmede framstilles i artikler (prosent)

Av de 252 journalistiske artiklene i materialet (hvor vi holder ledere, kommentarer, kronikker og leserbrev utenom) finner vi at personer med utviklingshemming i 60 prosent av sakene blir fremstilt på en nøytral måte. I om lag 1/3 av sakene blir personer med utviklingshemming fremstilt som aktive subjekt mens de i 6 prosent av sakene fremstår som passive objekt. Selv om det oftest er andre som taler på vegne av personer med utviklingshemming fremstilles de altså likevel sjelden som passive objekt i artiklene.

Figur 4.14: Hvordan utviklingshemmede framstilles i artikler, etter tema (prosent)

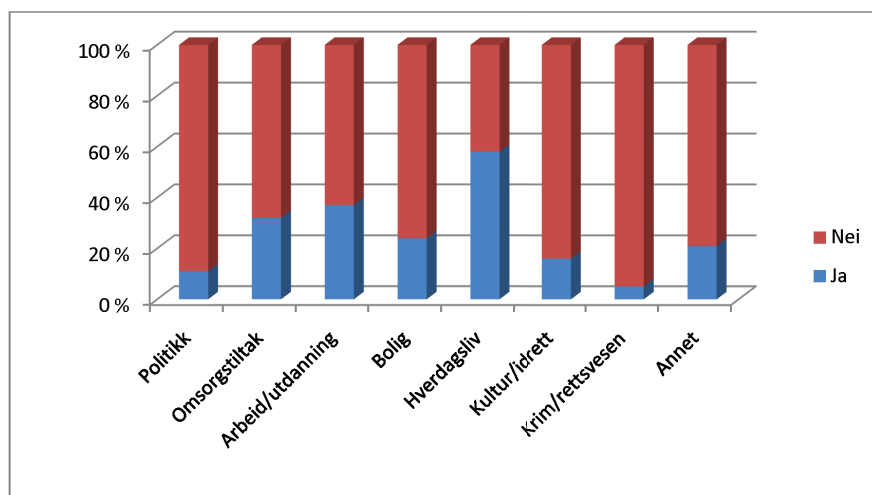
Vi ser videre i figur 4.14 at det er i saker som handler om deres hverdagsliv at utviklingshemmede oftest blir fremstilt som aktive subjekt. At de fremstår som aktive subjekt innebærer først og fremst at de presenteres i sammenheng med en eller annen aktivitet, på arbeidsplass eller dagsenter, i en fritidsaktivitet eller med praktiske sysler i hjemmet, og hvor deres egen subjektivitet eller egne meninger om det de gjør kommer frem i saken. Vi ser i figur 4.14 at der hvor de oftest fremstilles som passive objekt er i saker om arbeid/utdanning. Eksempler er reportasjer om gode utdanningstilbud for utviklingshemmede, hvor elevene synes å trives (ofte med henvisning til bilde), oppslag om et postbud som sprer glede og oppslag om idrettsarrangement.

I alle disse artiklene er personer med utviklingshemming til stede, men bare på bildene til artiklene. De får ikke uttale seg og blir heller ikke referert, selv om saken handler om dem, om deres skole eller arbeidsplass eller aktiviteter de er med på. De fremstår kun som smilende og passive aktører i kulissene.

Har utviklingshemmede bare fornavn?

I studien fra 1991/92 var dette en vanlig fremstillingsform av utviklingshemmede (Morlandstø 2006: 123ff). I tillegg til kun å bli avbildet i saken ble utviklingshemmede ofte bare fremstilt ved bruk av fornavn, mens andre kilder i oppslagene ble omtalt både med etternavn og ofte også med tittel (s.81ff). I vår studie fra 2011/12 finner vi at det i to av ti saker (22 %) fortsatt brukes fornavn på personer med utviklingshemming når de presenteres i nyhetsmediene. Dette betyr at det i dag er vanligst at utviklingshemmede blir titulert med fulle navn. Når vi undersøker bruken av fornavn i forhold til tema i artiklene ser vi i figur 4.15, kanskje overraskende, at det oftest brukes fornavn i saker som handler om hverdagsliv.

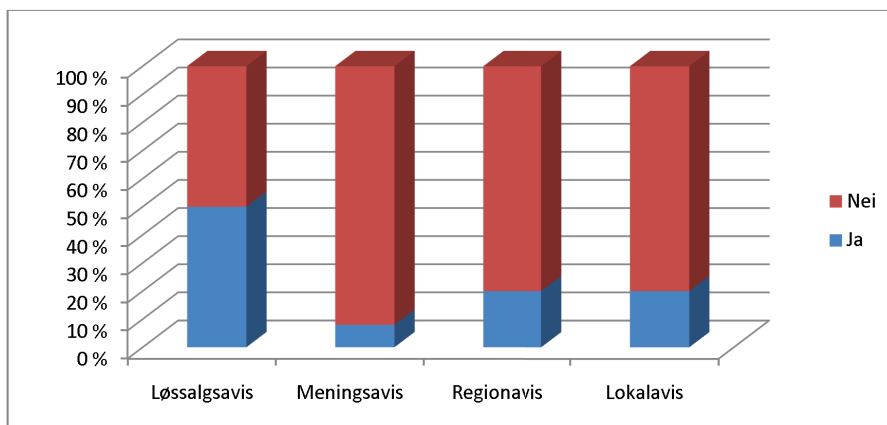
Figur 4.15: Om utviklingshemmede omtales med fornavn, etter tema (prosent)

Som vi så i figur 4.8 var det nettopp i saker om hverdagsliv at utviklingshemmede oftest ble brukt som kilder, og der de oftest fremstår som aktive subjekt (figur 4.14). I analysen av materialet fra 1991/92 ble bruken av fornavn tolket som uttrykk for journalistenes måte å håndtere sin egen usikkerhet i møte med utviklingshemmede som kilde (Morlandstø 2006: 203). Vanskelighetene med å forholde seg til utviklingshemmede som kompetente voksne gjør at de i stedet fremstiller dem slik de vanligvis fremstiller barn, med fornavn. En slik tolkning støttes av at det nettopp er i saker hvor utviklingshemmede selv er kilder at fornavn ofte benyttes. Barnligheten er en del av det stereotype bilde som eksisterer av utviklingshemmede (Sandvin 2008), og det er mulig at pressen bruker slike stereotype bilder for å kommunisere med publikum; for at publikum skal kjenne igjen dette som en sak om utviklingshemmede (Morlandstø 2006).

Likevel ser vi i figur 4.16 at det er noe forskjell med hensyn til bruk av fornavn i ulike avistyper, hvor løssalgspressen kommer «dårligst» ut. De bruker fornavn like ofte som de bruker fullt navn, men igjen, det er få saker det her er snakk om. Hos de andre avisene er denne praksisen mindre framtrædende, spesielt i de meningsbærende avisene hvor det kun i 8 prosent av sakene brukes bare fornavn.

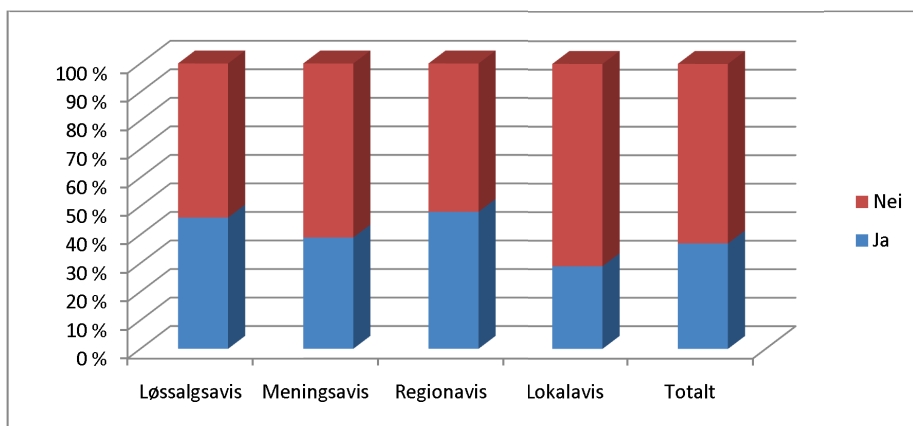
Figur 4.16: Om utviklingshemmede omtales med fornavn, etter avistype (prosent)

Polarisering og konflikt

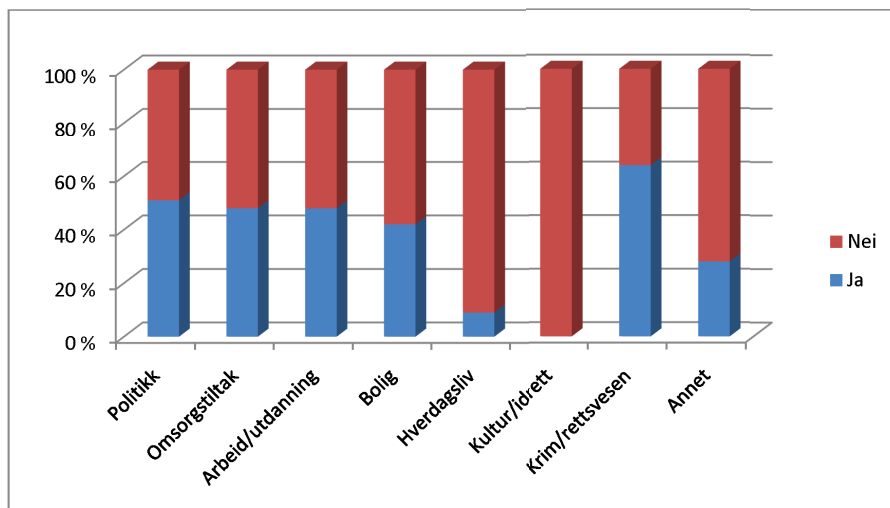
Journalistikken blir ofte kritisert for å prioritere de negative eller konfliktorienterte nyhetene. I nyhetsjournalistikken snakker en også om konflikt som et nyhetskriterium, at sakene oppfattes å bli bedre og dermed lettere får plass i nyhetene dersom det er en konflikt til stede (Østlyngen og Øvrebø 1998). Hvordan er det med konflikt i saker om utviklingshemming? Figur 4.17 viser at det er ganske jevnt fordelt med konfliktorienterte saker om utviklingshemming i avisene (37 prosent i gjennomsnitt), men forekommer noe oftere i region- og løssalgspressen enn i de meningsbærende avisene og i lokalavisene, og minst konfliktstoff i lokalavisene.

Figur 4.17: Om artiklene er konfliktorientert, etter avistype (prosent)

Når vi ser på konfliktorientering etter tema ser vi i figur 4.18 at det i saker om kultur og idrett ikke forekommer konfliktorienterte saker i det hele tatt, og nesten heller ikke i saker om hverdagsliv. Konfliktene kommer oftest til syne i krim og rettsaker, naturlig nok, og i saker om politikk. Det siste gjelder både i saker om den generelle politikken og i den mer konkrete politikken rettet mot omsorgstiltak, arbeid/utdanning og bolig.

Figur 4.18: Om artiklene er konfliktorientert, etter tema (prosent)

Får utviklingshemmede være demokratiske aktører?

Et siste sentralt poeng i denne kvantitative innholdsanalysen gjelder spørsmålet om utviklingshemmedes representasjon i mediene kan sies å uttrykke en form for demokratisk deltakelse. Et spørsmål i den sammenheng er om utviklingshemmede, i de tilfeller de kommer til orde, formidler uttalelser eller ytringer som kan betraktes som demokratiske meningsytringer. Vi finner at selv om personer med utviklingshemming i en tredjedel av sakene fremstilles som et aktivt subjekt er det kun i fem saker at utviklingshemmede formidler ytringer som vi har karakterisert som demokratiske. Det å fremstå som et aktivt subjekt i de artiklene vi har analysert betyr i de fleste tilfellene å være deltaker på et dagsenter, aktiv på et kultur- eller idrettsarrangement, men altså ikke å uttale seg som "politisk" aktør eller ytre

oppfatninger om forhold som er viktige for dem i samfunnet generelt eller i nærmiljøet. Av de fem sakene som utgjør unntaket er det en artikkel hvor temaet er at andelen utviklingshemmede som har arbeid har gått ned de siste årene. Det er en forsker som er hovedkilden i saken, men de har også intervjuet Anne Jorunn Økland som har vært arbeidsledig i et halvt år. Hun uttaler seg om hvor tøft det er å gå arbeidsledig og sier: "Det er deprimerende å gå hjemme. Jeg skulle ønske jeg kunne få hjelpe til, for jeg kan jo jobbe".³ I en annen artikkel blir utviklingshemmede intervjuet om hvordan det var å få tilbake et fast fritidstilbud, som de av budsjettmessige årsaker hadde vært fratatt et halvt års tid. En av personene sier: "Eg hadde aldri trudd at nokon skulle hjelpe oss etter at eg stod fram i avisa. Det er berre fantastisk. [...] Det var eit helvete utan «tysdagsgjengen». Men no er vi i gang att".⁴ I en tredje artikkel snakker seks brødre om et botilbud som søsteren har ordna for dem og som de er veldig fornøyd med. Den ene av de seks sier blant annet: "Det er godt at Gudrun [søsteren] er sjefen, da kommunen styrte her var det bare noe rot. Nå er det møte bedre".⁵ I en sak snakker en utviklingshemmet om politikk og mener at Arbeiderpartiet og Stoltenberg var bedre enn den politikk som føres nå.⁶ Den siste saken er kanskje i grenselandet for hva som vil oppfattes som en demokratisk meningsytring. Saken handler om slanking. En gruppe utviklingshemmede har vært på Grete Roede kurs, og gått betydelig ned i vekt. Saken handler også om overvekt som et problem blant utviklingshemmede og om betydningen av trening og riktig kosthold. Det som gjør saken til et eksempel på demokratisk meningsytring mener vi, er at de utviklingshemmede deltakerne fremstår som sentrale subjekter i saken, og har også påvirket andre utviklingshemmede til å følge deres eksempel.⁷

Nå kan det hevdes at dette er en snever avgrensning av hva som kan karakteriseres som demokratiske meningsytringer. Som for mange grupper som er i en marginalisert situasjon, som utviklingshemmede er, ikke minst i forhold til media, så er også det

---

³Færre utviklingshemmede i arbeid, i Trønderavisa 1.juli 2011.

⁴Jubelscener i «tysdagsgjengen», i Firdaposten 9. februar 2012.

⁵Ho er snuppa vår!, i Fædrelandsvennen 19. mai 2012.

⁶Du skal maks vente i 6 uker på sykehjemsplass, i Stavanger Aftenblad 30. august 2011.

⁷Forbereder seg til julematen, i Namdalsavisa 15. desember 2012.

personlige høyst politisk. Det å bli portrettert i offentlige medier, og særlig det å få komme til orde og formidle personlige opplevelser, kan i seg selv karakteriseres som demokratisk deltakelse. Likevel er det så mange av disse sakene hvor den utviklingshemmede selv bare er avbildet, eller hvor artiklene handler om solskinnshistorier fra aktiviteter på dagsenter eller kulturelle tilstelninger, at det i stedet kan bidra til å befeste stereotype oppfatninger og marginalisering.

Kapittel 5: To kvalitative case

Et representativt utvalg av trykte avisartikler gir likevel ikke et representativt bilde av hvordan personer med utviklingshemming fremtrer i mediene. Dagens medievirkelighet er preget av et mediemangfold hvor TV-mediet og ulike nettbaserte medier (inklusive nettaviser) inntar en stadig mer sentral plass, på bekostning særlig av den tradisjonelle papiravisen. For å utforske nærmere hvilke bilder mediene skaper av personer med utviklingshemming har vi derfor valgt å supplere den kvantitative innholdsanalysen med to mindre studier som på ulike måter har et mer selektivt inntak. I den ene har vi gjennomgått omtalen av tre personer med utviklingshemming som har vært særlig synlige i mediene de siste årene. Det gjelder skuespillerne Espen Juul Kristiansen, Svein André Hofsø og Marte Wexelsen Goksøyr. Dette er alle personer som har fått mediernes oppmerksomhet på grunn av sin rolle som skuespillere. Materialet for denne studien består av skriftlige artikler i trykte og elektroniske medier. Formålet med studien er å se om dette skaper grunnlag for en annen type journalistikk enn den som preger avisjournalistikken om utviklingshemmede generelt. I den andre studien har vi tatt for oss et program i serien Trygdekontoret, ledet av Thomas Seltzer, hvor tre personer med utviklingshemming er gjester. Settingen er her et talkshow hvor gjestene inviteres til å samtale om bestemte tema, i dette tilfelle om normalitet og om hva det innebærer å være annerledes. Metodisk utgjør programmet en såkalt avvikende case, i den forstand at valget av gjester for et talkshow er svært uvanlig, men samtidig særdeles relevant i forhold til vårt tema om selvbestemmelse og demokrati. Under presenteres en analyse av materialet for de to studiene, som til slutt drøftes i relasjon til konklusjonene fra den kvantitative innholdsanalysen.

5.1 Tre skuespillere med Downs syndrom

Som nevnt i innledningen har det de siste årene vært flere personer med utviklingshemming som har gjort seg bemerket i offentligheten. Tre av disse er skuespillere som alle har Downs syndrom. Espen Juul Kristiansen spilte bror til hovedpersonen David (spilt av Aksel Hennie) i den prisbelønte norske filmen Uno fra

2004. Svein André Hofsø hadde hovedrollen i filmen Detektiv Downs fra 2013. Marte Wexelsen Goksøyr har deltatt i flere teateroppsetninger og i tillegg vært en aktiv debattant i mediene. Vi begynner med å analysere medieomtalene av filmene som Juul Kristiansen og Hofsø opptrådte i, men starter med å gi et lite resymé av filmene.

Uno, produsert av Tordenfilm i 2004, er en historie om David, en tjuefemåring med få framtidsutsikter. Han tilbringer dagene sine sammen med småkriminelle på et treningsstudio. I det faren ligger på dødsleiet, blir treningsstudioet utsatt for en politirazzia. David blir tatt inn til forhør og velger å tyste på vennene sine for å rekke å ta et siste farvel med faren. Men det blir for sent. Med faren død og moren sørgende tvinges han til å ta ansvar for sin utviklingshemmede bror samtidig som han kjemper for å unnslippe sine tidligere venner i den kriminelle underverdenen.

Detektiv Downs, produsert av Trust Nordisk i 2013, handler om privatdetektiven Robert Bogerud, landets eneste privatdetektiv med Downs syndrom. Ingen har troen på Bogerud, før en mystisk kvinne dukker opp på kontoret hans en dag, og vil ha hjelp til å finne den forsvunne skøytelegenden Olav Stjernen. De har egentlig ikke så stort behov for å finne Stjernen, da han er en transperson som har stukket seg vekk. I virkeligheten har de desperat behov for en inkompetent detektiv, for å berolige Olav Stjernens senile og styrtrike mor. Robert er perfekt til jobben.

Omtalene av filmskuespillerne Juul Kristiansen og Hofsø er ganske forskjellige, både i omfang og innhold. Et søk på Juul Kristiansen i 2004 (året filmen Uno hadde premiere) gav 21 treff, mens søket på Hofsø i 2013 (året Detektiv Downs hadde premiere) gav 162 treff. Dette skyldes nok både avstanden i tid mellom de to filmproduksjonene og den rolle de to personene hadde i de respektive filmene. Det har skjedd mye i mediene i tiden mellom de to filmproduksjonene. Da Uno hadde premiere i 2004 hadde mange av papiravisene i Norge knapt egne nettaviser, mens i 2013, da Detektiv Downs hadde premiere var nettet etablert som egen

kommunikasjons- og formidlingsarena, både for nyhetsmediene, for organisasjoner og institusjoner med egne hjemmesider, og for allmennheten gjennom et utall blogger og diskusjonsfora. Den største forskjellen vi finner i omtalen av de to filmene er derfor at det i 2004 primært var papiravisene som omtalte *Uno*, men at det i 2013 først og fremst er ulike nettmedier som omtaler *Detektiv Downs*, som nrk.no/nitimen, oa.no (nettavisen til Oppland Arbeiderblad), Fontene.no (et nettsted for FO, Fellesorganisasjon for ulike velferdsprofesjoner) eller Montages.no (nettmagasin om film).

Også innholdet i artiklene som omhandler de to skuespillerne er svært forskjellig, både med hensyn til hva det skrives om, hvem som er kilder og hva kildene tillates å snakke om. Dette skyldes nok først og fremst at Juul Kristiansen hadde en birolle i filmen *Uno*, mens Svein André Hofsø hadde hovedrollen i filmen *Detektiv Downs*. Det var derfor Aksel Hennie som fikk mest oppmerksomhet i omtalen av filmen *Uno*, som også var Aksel Hennies debutfilm som regissør, mens Hofsø var hovedobjekt for oppmerksomhet i omtalen av filmen *Detektiv Downs*.

Juul Kristiansen er til stede i kulissene

Juul Kristiansen intervjues ikke i noen av medieoppslagene fra 2004. Det nevnes som regel bare at han spiller den utviklingshemmede lillebroren til David. Noen filmanmeldelser trekker rett nok frem scenene hvor Aksel Hennie og Espen Juul Kristiansen spiller mot hverandre som noe av det beste i filmen. I et intervju hvor Aksel Hennie selv blir bedt om å trekke fram høydepunkter i filmen sier han også: "I UNO var alle scenene jeg spilte mot Espen Juul Kristiansen utrolig fine".⁸ På bildene til artiklene er Juul Kristiansen ofte til stede, men han fremstår altså ikke som intervjuobjekt. Det er nærliggende å tro at dette ikke bare henger sammen med at Juul Kristiansen har en birolle i filmen, men også at det var mindre vanlig å intervju personer med utviklingshemming i mediene tidligere, selv når de var hovedperson for det som fortelles, noe som støttes av materialet fra 1991/92 (Morlandstø 2006). I en av artiklene intervjues f.eks. regissøren av en dokumentarfilm om Juul Kristiansen,

---

⁸*Numero UNO*, i Adresseavisen 22.01.2005

Dansende hjerter, som ble laget i etterkant av filminnspillingen av *Uno*. Her kommer Juul Kristiansen tilsynelatende mer til orde enn i oppslagene om *Uno*. Blant annet kommer det fram at han er blitt svært omsvermet: "De [jentene] kommer busende, eller i hvert fall løpende, til meg hele tiden", sier han.⁹ Men heller ikke i denne artikkelen er han intervjuobjekt. Sitatene er hentet fra selve dokumentarfilmen, mens det bare er skaperen av dokumentarfilmen som intervjues. Selv om det å bli sitert betyr å bli tildelt en viss subjektivitet, vil det likevel kunne innebære en «othering» (Eide, 2002), eller annerledesgjøring, siden han åpenbart kunne ha uttalt seg på egne vegne.

Hofsø blir hovedperson

Medieoppslagene om Svein André Hofsø i 2013 er ganske annerledes. Ikke bare er antall oppslag betydelig større, noe som altså utviklingen av nettmedier, i tillegg til hans status som hovedrolleinnhaver trolig har mye av æren for, men i motsetning til Juul Kristiansen blir Hofsø ofte intervjuet. Omtrent halvparten av oppslagene om Hofsø er vanlige anmeldelser eller oppslag uten intervju; om filmen; om publikumsrekorder på kino; om at filmen skal kopieres i Sverige og om Hofsøs pris for beste skuespiller på filmfestivalen Fantastic Film Fest i Austin USA i 2013. Den andre halvparten av oppslagene er basert på intervju med regissør og hovedrolleinnhaver, både fra pressekonferanser (finner omtale av de samme intervjuene i mange ulike medier) og mer eksklusive intervju med Hofsø. I disse intervjuene snakkes det om hvordan Hofsø fikk denne filmrollen, om forberedelsene til rollen, om selve filminnspillingen og om hva denne rollen har betydd for han personlig, men også om hvordan det er å ha Downs syndrom og hvilke tanker og drømmer han har om framtiden. Dette er relativt uvanlige tema å støte på i intervju med utviklingshemmede i den ordinære nyhetsdekningen.

Det er mulig at filmens tema, det å være en detektiv med Downs syndrom, i seg selv er så uvanlig at det gjør det lettere å ta opp uvanlige tema i intervjuene. Flere anmeldelser diskuterer også nettopp hva dette "uvanlige" plottet gjør med filmens

---

⁹Jentene kommer løpende til meg hele tida, i kjendis.no 11.04.2004.

innhold og med sjangeren *film-noir* som komedie. Det ene er at en detektiv med Downs syndrom, som tar seg selv lite høytidelig, sprenger grensene for hva det er mulig å le av: *Kan vi le av en person med Downs syndrom?*¹⁰ Det andre er at en person med Downs syndrom kanskje lettere kan innta et "skeivt bilde" på livet. Når i tillegg den etterlyste idrettshelten i filmen er en transperson, blir det kanskje både naturlig og enklere å ta opp temaer som likeverd og sorteringssamfunnet i intervjuene. En av anmeldelsene omtaler det slik:

Detektiv Downs er ikke fantastisk, men den er fin, og det er fantastisk fint at norske filmskapere dytter på hvordan vi lager film, flytter grenser for hva vi kan le av, og endrer blikket vi ser oss selv og andre med. En film som handler om at ingen er perfekte kan vel egentlig slippe å være helt perfekt selv.¹¹

En reportasje om filmen starter med å nevne "den pinlige sexscenen" som åpner filmen.¹² Hofsø blir utfordret til å snakke både om hva som var vanskeligst og morsomt i filmingen og hvordan han opplevde de allerede nevnte sexscenene. Til det siste sier han blant annet:

Jeg liker sex med kjæresten min, men det var rart å gjøre det på film. Jeg tenkte okay, jeg må vel bare. Så det gikk greit, egentlig.

Journalisten spør også om hva denne filmrollen har betydd for ham selv. Hofsø sier:

Før alt dette satt jeg mye inne med tv og data. Livet mitt var ikke så veldig bra. Men til filmen måtte jeg trene og lære meg å danse. Jeg fikk personlig trener og gratis dansetimer, så nå er jeg i mye bedre form. Og jeg har fått troen på meg selv.

Filmrollen har tydeligvis vært et vendepunkt i hans liv, og det er verd å merke seg hvor mye det betyr å faktisk få muligheten, inklusiv den tette oppfølgingen med

---

¹⁰ Dette "å le med dem eller av dem" diskuterer også Larsen (2014: 48ff) i sin studie av *Tangerudbakken Borettslag*, hvor spesielt foreldregruppa problematiserer dette.

¹¹ *Detektiv Downs* (2013), i Montages.no 05.11.2013

¹² *Typisk Bård at han ville ha med en sexscene*, i Dagbladet 25.10.2013

personlig trener og dansetimer. Om det viktigste i denne endringen knytter Hofsø til det å få troen på seg selv. Han håper også at filmen kan bety noe for andre utviklingshemmede. Det er mange som ikke har tro på seg selv, sier han, og håper at de ved å se filmen kan tenke at, «jöss, han har klart det», og tro på at utviklingshemmede «er bra nok for film og teater og hva som helst». Den bevisste måten han inntar rollen som forbilde på har en klar politisk dimensjon: 'Vi kan, om vi får mulighet, og det vil jeg at andre også skal oppdage'.

Wexelsen Goksøyr som seriøs debattant

Når det gjelder Wexelsen Goksøyr er de fleste oppslagene fra den perioden som er valgt (mars 2013 – mars 2014) å finne helt på slutten av perioden, like etter hennes tale på grunnlovsjubileet på Eidsvoll 16. februar 2014. Disse oppslagene er ulike reaksjoner på og kommentarer til innholdet i denne talen, hvor hun tar utgangspunkt i seg selv og sine erfaringer med å vokse opp i et, som hun sier "tilsynelatende" inkluderende samfunn. Hun er innom genteknologien som gjør det mulig å fjerne foster som ikke er perfekt, "hva nå det er", som hun sier, og hun etterlyser et samfunn som setter verdier, solidaritet og likeverd i sentrum, og der alle skal kunne være med å bestemme over eget liv og det samfunn de lever i.

Det er hovedsakelig i debatt- og meningsartikler vi finner henvisninger til Wexelsen Goksøyr i denne perioden, og det er tydelig at talen har engasjert. Det har fått abortmotstandere og aborttilhengere på banen, personer som er mot sorteringssamfunnet og folk som forsvaret det, politikere, journalister, folk som har barn med funksjonsnedsettelse og folk med egen funksjonsnedsettelse. Goksøyrs tale er et sterkt uttrykk for demokratisk meningsytring. Hun bruker sin ytringsfrihet til å legge frem sine synspunkter på det norske demokratiet, og responsen talen får i offentligheten viser at hun når fram, at hun tas på alvor, at hun påvirker og provoserer. Mange reagerte da også på politisk redaktør i Dagbladet Marie Simonsen som i en twittermelding samme kveld skrev følgende: «Overrasket over at grunnlovsjubileet inneholdt en appell mot 'sorteringssamfunnet'. Selvbestemt abort

er en grunnleggende frihet». Det utløste blant annet følgende ytring på kommentarplass i Stavanger Aftenblad:

Det som gjer 32-åringen til ein raud klut for ein Dagbladredaktør som elles likar å vere begeistra for toleranse og kontrovers, er ironisk nok at ho gjer det redaktøren sjølv har gjort det meste av sitt yrkesaktive liv: Ho ytrar seg om noko ho oppfattar som kritikkverdige i samfunnet. [...] Å vekka Marie Simonsen i Twitter-feeden ber som regel bod om bra debatt. Denne gongen vart imidlertid fråveret av journalistisk innsikt mest påfallande; instinktet som seier at den som evnar å utfordra oss langt inn i ubehaget, den bør vi høyra på.¹³

Det var flere som kritiserte Simonsen for dette utspillet, men også de som gav henne støtte. Nettavisen hadde for eksempel 26. februar 2014 et oppslag med tittelen "-Et samfunn uten Downs er ikke et dårligere samfunn". Det er en statsviter som fremmer denne påstanden og han legger også, som Simonsen, selvbestemt abort som en grunnleggende frihet til grunn for sine argumenter. Goksøyr tilbakeviser hele denne diskusjonen og sier selv i et intervju: "Appellen min handlet ikke om abort, men om at jeg ikke vil ha et sorteringssamfunn".¹⁴ De fleste oppslagene gir dog støtte til Goksøyr's tale og hennes meninger, som vi kan se eksempel på i denne kronikken:

For meg var Goksøyr's tale det innslaget som gjorde jubileumsåpningen til noe mer enn et menneskerettighetenes svar på et OL-studio. Hva skjer om vi ikke løfter opp de problemstillinger som skubber og gjør vondt? Er det ikke helt fundamentalt at Goksøyr blir en motstemme til det selvtilfredse "vi er så gode"? Er det ikke helt nødvendig at hun viser at visjonene om det mangfoldige Norge ikke har plass for henne?¹⁵

I de fleste av disse meningsartiklene vises det til Goksøyr sin tale uten at hun selv er aktiv i oppslagene. Det finnes likevel noen intervju med Goksøyr i denne perioden der

---

¹³ Å lytta ved tastaturet, i Stavanger Aftenblad 24.02.2014.

¹⁴ Jeg er uønsket, du er ønsket, i Morgenbladet 21.02.2014

¹⁵ Nei til forutbestemt abort, i Vårt Land 10.03.2014

hun får utdype sine synspunkter knyttet til sorteringssamfunnet, og abort blir ofte et sentralt tema i intervjuene. Hun blir konfrontert både med hva hun mener om abort selv og hvilke råd hun ville gitt til unge jenter som lurer på om de skal ta abort hvis de får vite at barnet vil få Downs syndrom. Gøksøy svarer slik i et intervju:

Det spørres hva hun har tenkt. Hvis hun har tenkt å få dette barnet, så kan hun jo ikke velge hva slags barn. Men samtidig – nå må jeg finne de riktige ordene – hun må tenke grundig før hun gjør noe.¹⁶

I det samme intervjuet får hun også spørsmål om hvordan hun lever i hverdagen. Til det svarer hun:

-Et helt normalt liv. Jeg kan ta buss og trikk og alt selv. Hvis jeg er usikker på veien, kan jeg spørre noen, ringe noen. Jeg spiser vanlig frokost som alle andre. Så jobber jeg som skuespiller. Jeg pleier å ta trikken ned til Nasjonalteateret. Så jobber jeg der til jeg skal hjem igjen. Det er noen ganger at jeg tar drosje, hvis jeg har dårlig tid. Jeg bor alene. Det nyter jeg. Da kan jeg bestemme selv [...] osv.

Dette er på mange måter et uttrykk for det Gustavsson og Nyberg (2014: 128) snakker om når de sier at flere utviklingshemmede i dag har skaffet seg tilgang til flere identiteter enn bare det å være utviklingshemmet. Og det er nettopp det Gøksøy demonstrerer her. Her er hun nærmest overbærende når hun forsøker å realitetsorientere journalisten om det hun opplever som normalitet i eget hverdagsliv. Hun opplever seg selv som en vanlig samfunnsborger som står opp, spiser frokost og tar seg til jobb, som de fleste andre.

Hun får også mer personlige og utfordrende spørsmål i intervjuet, uten at det synes å være vanskelig for henne å svare på. Journalisten spør: «Skulle du ønske at du ikke hadde Downs?». Gøksøy svarer: «Til tider, men jeg er glad for at jeg har det likevel».

---

¹⁶ *Jeg er uønsket, du er ønsket*, i Morgenbladet 21.02.2014

«Hvilke tider skulle du ønske at du ikke hadde det?», spør journalisten. «Det kan variere, når som helst. På dagtid. På kveldstid. Når det dukker opp», svarer Goksøyr.

I oppslagene hvor hun blir intervjuet kommer hun, som Hofsø, også inn på det å være utøvende skuespiller, at det har betydd mye for henne, og at hun ved det kan vise at personer med utviklingshemming kan mestre det de vil, om de får anledning. Både Hofsø og Goksøyr er inne på at utviklingshemmede har dårlig selvtillit, som konsekvens av diskriminering, og at de trenger slike rollemodeller for å våge å komme seg ut av sofaen. Hofsø sier:

Mesteparten med Downs har ikke nok selvtillit. De føler ikke de er gode nok. Det er nok mange som har drømmer, men det går ikke i oppfyllelse.¹⁷

Goksøyr er mer opptatt av diskrimineringen og sier om utviklingshemmede:

De blir ikke tatt på alvor. Jeg vil at samfunnet skal se oss som vanlige mennesker [...] Å snakke ned til mennesker med Downs, er ikke å respektere dem. Vi er som dere, mennesker vi også.¹⁸

Goksøyr som skuespiller ble nesten ikke omtalt i denne perioden. Hun spilte bl.a. i *Styrtet Engel* som ble satt opp på Nasjonalteateret 4. oktober 2013. I oppslagene om dette stykket ble det bare nevnt at Goksøyr var en av skuespillerne.

5.2 Trygdekontoet

I vår andre case har vi undersøkt et program i programserien *Trygdekontoet* på NRK. Det er program 4 fra sesong 7, sendt 26. februar 2013, og handler om *”noen som er litt annerledes enn de fleste av oss, eller kanskje de ikke er så annerledes allikevel”*, for å bruke programleder Thomas Seltzers egne ord. Tre personer med utviklingshemming var gjester i studio; Hege-Anette Havik, Hansine Finvik og Olav Grimdalen jr. Blogger Simen André Myreng, alias Superkidzen tiltrådte gruppa noe uti programmet. Han oppgav selv å ha Asberger syndrom og ADHD.

---

¹⁷ ”Stjernesudd”, i Fontene.no 16.12.2013.

¹⁸ *Jeg er uønsket, du er ønsket*, i Morgenbladet 21.02.2014

Programmet starter med at de snakker om programmet *Tangerudbakken*, som alle tre gjestene er deltakere i, og *Tangeruddampen*, som har gått på TV-Norge. Deretter henvender han seg til den ene gjesten og stiller et helt åpent spørsmål: "Når folk sier normal, hva trur du de tenker på da?" Med dette inviterer han personen til å reflektere over forhold rundt det å være annerledes. Det legges ingen føringer på hvor de skal. Programlederen lar gjestene få tid, men følger ofte opp tråder som legges ut, på en ledig men også ganske direkte måte. Han stiller spørsmål som ofte går rett til kjernen ved de ulike problemstillingene de kommer inn på. Han er relativt modig i hvilke tema han går inn på, tema som vi i mer hverdagslige samtaler vil være noe mer varsomme med. Vi skal konkretisere dette med noen eksempler.

Programlederen spør for eksempel om hva de opplever som den største forskjellen mellom dem selv og de såkalt normale. En av dem svarer: "Jeg har ikke barn, jeg har ikke bil, jeg har ikke vanlig jobb, og det er det". Programlederen følger dette opp med et direkte spørsmål: "Er barn noe du har tenkt på eller?" I en annen sekvens hvor det snakkes om mobbing, forteller en av gjestene at han har blitt mye mobba. Da får han spørsmålet: "Hvor trist har du blitt av dette? Har det satt veldig preg på deg?" Gjesten svarer: "Det var et punkt i livet mitt at jeg hadde lyst å gi opp, det var så pass høyt oppe at jeg ikke hadde lyst å leve mer". Programlederen går da rett på med å si: "At du tenkte på å ta ditt eget liv?" Når personen svarer bekreftende på dette, følger programlederen opp med enda et direkte spørsmål: "Hvor langt kom du da?" I en tredje sekvens spør programlederen: "Har dere, ja den ene av dere er jo en tynn dame, men dere andre, har dere noen gang prøvd med slankekur?" I programmet er de også inne på genteknologi, abortspørsmålet og sorteringssamfunnet.

Programlederen utfordrer på denne måten normene for hva det er "vanlig" å snakke om i det offentlige rom, og hva en forventer at en samtale med personer med utviklingshemming vil handle om. Samtidig er dette selve kjennemerket til *Trygdekontoret*; et seriøst, men samtidig «skjevt» blikk på fenomener i samfunnet, ofte med utradisjonelle gjester. Hvordan det er å ha en utviklingshemming er et

spørsmål som sikkert mange har lurt på. Ved å invitere personer med utviklingshemming til å samtale om dette, utfordres stereotypiene, og den noe «skjeve» og direkte måten å introdusere et tema som det å være annerledes, resulterer i en interessant og fruktbar meningsutveksling mellom deltakerne i programmet. En litt lengre samtalesekvens mellom programlederen og en av gjestene illustrerer dette:

Programleder: "Når var det du skjønnte at du var litt annerledes?"

Gjest: "Jeg har ikke skjønnt det ennå jeg!" (Latter fra en av de andre deltakerne)

"Nei, jeg føler meg ikke annerledes! Men nå har ikke jeg vokst opp som et funksjonshemmet barn heller da".

Programleder: "Hvordan da, mener du?"

Gjest: "Det er alltid noen som skal passe ekstra på, og dille og dalle med sine funksjonshemmede barn. Men ikke hos oss nei. Ingen spesialbehandling, akkurat samme behandling som de fire andre søsknene mine".

Programleder: "Har det gjort deg sterkere, eller?"

Gjest: "Ja, det er mye bedre det, for da er du mye bedre rusta, vet du".

Programleder: "Er det for lite slikt hos utviklingshemmede barn i dag tror du?"

Gjest: "Jeg håper at de som har utviklingshemmede barn oppdrar dem som om de ikke har en utviklingshemming".

Programleder: "Bare late som det ikke er funksjonshemmet?"

Gjest: "Ja late som det er helt friskt".

Programleder: "Hva med de barna som trenger litt ekstra tilrettelegging da?"

Gjest: "Du kan jo tilrettelegge uten å oppdra dem som funksjonshemmede barn".

Her er personen med utviklingshemming inne på spørsmål som forskningen er opptatt av, nemlig hvordan omgivelsene forholder seg til personer med utviklingshemming og hva dette betyr for personers egen utvikling og identitetsskaping. Personer med utviklingshemming er, som alle andre, i stor grad et

produkt av de forventninger og tilbakemeldinger de får fra sine omgivelser, særlig i tidlige barneår. Utviklingshemmet er ikke bare noe en er, det er også noe en oppdras til å være (Sandvin 2014), og mange utviklingshemmede sliter med tilgang til andre identiteter enn det å være utviklingshemmet (Gustavsson og Nyberg 2014). Dette støttes også av uttalelser vi har referert til over, både fra Hofsø og Goksøyr, om at personer med utviklingshemming ofte har liten tro på seg selv, men at de ofte lykkes når de slipper til og får positive erfaringer. Gustavsson og Nyberg (2014: 138) sier at et viktig vilkår for utviklingshemmedes selvutvikling "er at de inngår i en sosial sammenheng der de får støtte og anerkjennelse for selvidentiteter som vanlig eller normal «sønn og datter», «hustru og ektemann», «kompis», «venn» osv".

På sett og vis er det noe av dette også *Trygdekontoret* bidrar med. Her sitter tre personer med utviklingshemming som gjester i et av NRKs mest populære TV-program og fører en interessant og meningsfull samtale om viktige og til dels kompliserte sider ved livet. Gjestene bryter inn og protesterer når de opplever det nødvendig og gir klart uttrykk for hva de mener og hva de vil. På denne måten kan vi si at det i programmet foregår en normalisering av utviklingshemming som fenomen, eller en normalisering av det avvikende, som Grue (2014) formulerer det i en analyse av et annet TV-program; realityprogrammet *Ingen grenser*. Han begrunner dette ved å vise til andre realityprogram: "En deltaker i *Hellstrøm rydder opp* har et problematisk forhold til mat; en deltaker i *Luksusfellen* har en kaotisk privatøkonomi; en deltaker i *Ingen grenser* har en fysisk funksjonsnedsettelse" (s. 116). Ved å gi ansikt og stemme til det vi oppfatter som avvikende, så normaliseres det. Dette er noe av det samme som både Storm og Särnholt (2007) og Larsen (2014) argumenterer for i sine studier av henholdsvis programmene *I en annen del av Köping* og *Tangerudakken Borettslag*.

Konklusjonen vi kan trekke fra disse to casestudiene er at de begge gir en annen fremstilling av personer med utviklingshemming enn det generelle bilde som tegnes på bakgrunn av den kvantitative innholdsanalysen. Casene er strategisk valgt, og selv

om oppslagene om Hofsø og Goksøyr samlet sett er ganske mange i antall så omfatter casene bare noen få personer. Samtidig svarer de på det viktigste spørsmålet som var bakgrunnen for å gjennomføre dem. Personer med utviklingshemming som har fått en mer fremtredende plass i offentligheten på grunn av egne meritter, her på grunn av sin innsats som skuespillere, blir gjennomgående fremstilt på en annen måte enn det generelle bildet som tegnes i den kvantitative innholdsanalysen. De kommer oftere til orde, de er ofte kilde alene i saker som handler om dem, og de ytrer i langt større grad det en må karakterisere som demokratiske meningsytringer. Det siste er også fordi de eksplisitt blir spurt om saker av mer politisk eller kontroversiell karakter. Dette gjelder også for deltakerne i Trygdekontoret. Også de må en tro ble invitert på grunn av egne meritter, i det de alle hadde vært med i programserien Tangerudbakken. Både i oppslagene om de tre skuespillerne og i Trygdekontoret fremstår personene med utviklingshemming som tydelige og sterke subjekter. De fremstår som meningsberettigede, de vekker til ettertanke, de inspirerer og de provoserer. Samtidig kan vi kanskje spore en viss utvikling i tid, ved at intervjuene med Juul Kristiansen i 2004 minner noe mer om det vi finner i den kvantitative innholdsanalysen, mens intervjuene med de to andre og samtalene i programmet Trygdekontoret går mye lengre i det vi kunne kalle en demokratisk retning.

Kapittel 6: Avsluttende drøfting

Det sentrale målet for ansvarsreformen som ble gjennomført for 20 år siden var å bedre og normalisere levekårene for personer med utviklingshemming. Frihet, selvbestemmelse og respekt for egen person er viktig for gode levekår. I dette ligger også retten til å representere seg selv eller til å bli representert på en måte som er i tråd med egne interesser. Media har en viktig demokratisk funksjon både som arena for offentlig debatt og som selvstendig aktør og vaktbikkje, ikke minst for interesser som ellers er svakt representert. I forskningen om medienes rolle har derfor et viktig tema vært hvordan ulike interesser og grupper blir representert og fremstilt i mediene. En studie av hvordan personer med utviklingshemming ble representert og fremstilt i norske aviser i 1991/92 viser som vi har sett at utviklingshemmede i svært liten grad kom til orde i saker som omhandlet dem selv, og at måten de ble omtalt på var preget av stereotype fremstillinger og holdninger. Den såkalte ansvarsreformen var i disse årene enda i sin tidlige fase og det meste av den institusjonsomsorgen som reformen skulle avvikle var fortsatt intakt. Mye av avismaterialet fra disse to årene handlet derfor om utflyttingen fra institusjonene og om oppbygging av nye botilbud i kommunene. Fremstillingsform og måten personer med utviklingshemming ble representert på i mediene var naturlig nok preget av samtidens bilder av utviklingshemming og den «institusjonelle identitet» (Järvinen og Mik-Meyer 2003) utviklingshemmede hadde i institusjonsomsorgen, selv om et flertall av utviklingshemmede allerede den gang levde utenfor institusjon.

Hvordan blir så mennesker med utviklingshemming fremstilt i dag? Hvordan har bildet endret seg etter 20 år med «integrering» og hvor den tradisjonelle institusjonsomsorgen bare utgjør historiske minner? Det er denne problemstillingen vi satte oss fore å svare på. Hovedbildet som tegner seg på bakgrunn av den kvantitative innholdsanalysen er at representasjonen av utviklingshemmede i mediene har endret seg relativt lite på 20 år. I forhold til *det første forskningsspørsmålet* vi reiste er svaret at personer med utviklingshemming kommer noe oftere til ordet i saker som omhandler dem selv, men veksten er kun fra 4 til 11

prosent. Fortsatt er det altså i nesten 90 prosent av sakene andre som taler på deres vegne. Og det er først og fremst i saker som handler om hverdagsliv at de selv kommer til orde. I forhold til *det andre forskningsspørsmålet*; om hvilket bilde media skaper av mennesker med utviklingshemming, så fremstilles de kanskje noe oftere som aktive subjekt (variabelen var ikke med i studien fra 1991-1992), men oftest i gladsaker som handler om fritid, kulturaktiviteter og hverdagsliv. Det finnes nesten ingen eksempler i det kvantitative materialet på at utviklingshemmede uttaler seg om eller blir utfordret i forhold til politiske spørsmål, heller ikke om konkrete ting som gjelder dem selv, som boform, arbeidstilbud, omsorgstiltak, annet enn i form av tilleggskommentarer som at de trives og er fornøyd. De fungerer her oftest som «krydder» i saken, kanskje for å legitimere at de benyttes som billedobjekt. I forhold til *det tredje forskningsspørsmålet* vi reiste må vi konkludere med at medias fremstilling i svært liten grad er uttrykk for demokratisk deltakelse for mennesker med utviklingshemming. Det finnes noen få saker som overskrider eller bryter med det generelle mønsteret (de fleste er kommentert), men slike saker fantes også i materialet fra 1991/92 (Morlandstø 2006: 88ff). Den viktigste forskjellen er kanskje at selve ansvarsreformen, eller HVPU-reformen som den oftest ble kalt i reformperioden, langt sjeldnere er tema i avisartikler fra 2011/12 enn tilfellet naturlig nok var i 1991/92. Det gjelder også HVPU som akronym brukt i en rekke ordkombinasjoner som HVPU-bolig, HVPU-penger, HVPU-kurs, HVPU-klienter etc. (noen ganger som pu-bolig, pu-klienter osv.), som var hyppig i bruk i reformperioden, og bidrog til å forsterke objektiveringene både av personer og tema (Morlandstø 2006: 130ff). Til tross for denne forskjellen er det likevel likhetene i fremstillingsform som er mest påfallende, og kanskje også mest overraskende.

To typer journalistikk

Når denne likheten i den kvantitative undersøkelsen er overraskende er det fordi vi har hatt inntrykk av at utviklingshemmede likevel er blitt mer synlige i offentligheten de siste årene, og ofte i uvanteroller, som i reklame, i TV-serier og filmer og som aktive bloggere. Både av den grunn, og fordi vi har et helt annet mediemangfold i dag

enn for 20 år siden, bestemte vi allerede i utgangspunktet at vi ville supplere den kvantitative innholdsanalysen av avistekster med noen strategiske casestudier. Som vi har sett gir disse studiene et ganske annet bilde. Ved å søke etter oppslag om personer med utviklingshemming som vi allerede visste hadde en fremtredende posisjon i offentligheten, fant vi en rekke saker som hadde en ganske annen karakter. Her blir personene det gjelder framstilt på en helt annen måte, og de blir intervjuet om temaer og i en form vi ikke finner i det øvrige avismaterialet. Informantene er her først og fremst filmskuespillere og debattanter, riktig nok med det interessante elementet at de samtidig har en utviklingshemming. Men det faktum at de har en utviklingshemming bidrar ikke til å så tvil om deres subjektive kapasitet, men er i stedet et viktig intervjutema i seg selv. Det samme gjelder samtalene i programmet Trygdekontoret. Her inviteres personer med utviklingshemming til en samtale om det å være annerledes. Annerledesheten virker ikke ekskluderende eller objektiviserende, men som en kvalifikasjon som gjør dem spesielt meningsberettiget.

Det vi ser i de to casestudiene er en journalistikk som, selv om den retter fokus mot annerledesheten, bidrar til å normalisere den, slik Grue (2014) uttrykker det i forhold til programmet *Ingen grenser*. Dette står i kontrast til den journalistikken som dominerer den generelle avisjournalistikken som, ved sin taushet om og unngåelse av annerledesheten, tvert i mot befester og marginaliserer den.

Men dersom det er slik at vi finner en annen journalistikk i casestudiene enn i det kvantitative materialet, hva er det som gjør at den blir forskjellig? Når den generelle dekningen av saker som omhandler personer med utviklingshemming har endret seg relativt lite gjennom de siste 20 år, har det trolig å gjøre med at journalister i de fleste situasjoner anvender seg av konvensjonelle kategoriseringer og standardiserte formidlingsformer. Det er et mediespråk som både journalistene selv og leserne er fortrolige med. Journalistikk utøves under stort tidspress, og et standardisert mediespråk gjør det mulig for journalister på kort tid å lage saker om relativt utfordrende tema, gjerne med utradisjonelle kilder. Dersom en person med

utviklingshemming er kilde vil det være enklest, og tryggest, å fremstille personen med utviklingshemming på en måte som gjør at leseren kjenner seg igjen; at det er samsvar mellom opplysningen om at personen i saken er utviklingshemmet og hvordan en forventer at utviklingshemmede er. Å bruke fornavn vil kunne være en slik markør. For mange journalister vil det trolig oppleves risikofylt å utfordre de tradisjonelle kategoriene, og det vil i alle fall kreve mer ressurser. I forhold til skuespillere som Goksøyr og Hofsø, som allerede har «skaffet seg et navn», blir slike standardiserte formidlingsformer ubrukelige. De er allerede tydelige subjekter som har bevist sin handlekraft, og kan vanskelig behandles som illustrasjonsobjekt mens andre uttaler seg på deres vegne. Når saken handler om en skuespiller med Downs syndrom, som kanskje i tillegg allerede har et kjent ansikt, så krever saken at det er personens egen stemme som kommer til uttrykk.

Som vi har nevnt er det både i det gamle avismaterialet og i materialet fra 2011/12 eksempler på oppslag (oftest reportasjer) som bryter med hovedmønsteret, som innebærer at de på en bevisst måte utfordrer tradisjonelle kategoriseringer og formidlingsformer. Det er likevel ikke journalistenes mot og kreativitet som først og fremst skaper en ny journalistikk om utviklingshemmede. I stedet er det personer med utviklingshemming i nye roller og med en annen subjektiv handlekraft som krever en ny journalistikk. Det siste er trolig en effekt av det vi innledningsvis kalte «den stille reformen», og jo flere personer med utviklingshemming som utvikler den selvtillit og tilkjemper seg den posisjon og tilstedeværelse som personene vi møter i casestudiene, jo mer vil dette også komme til å påvirke journalistikken og mediebildet.

Den kvantitative innholdsanalysen tyder på at dette enda ikke har fått noen merkbar effekt for den generelle avisjournalistikken. Med TV-mediet er det noe annerledes. Her er ikke nyhetsjournalistikken like dominerende som i avisene og formidlingsformene er trolig mindre standardiserte, i alle fall innenfor underholdningssjangeren hvor det hele tiden kreves fornyelse og tøyning av grenser.

Dette skaper et gunstig rom for å utfordre konvensjonelle kategorier, for eksempel for hva som er normalt og annerledes, slik vi har sett i Trygdekontoret. I tillegg kan vi bruke Larsens (2014) begrep *medieintegrering* for å forstå endringen. Samfunnet vårt er et medialisert sosialt fellesskap (Hjarvard 2008), og "for å være optimalt normalisert og integrert i samfunnet oppleves det som nødvendig å inkluderes i medieinstitusjonen" (Larsen 2014: 92). Program som *Tangerudbakken*, Trygdekontoret, filmer og debatter hvor utviklingshemmede er aktører vil da være med på å påvirke hvordan utviklingshemming blir forstått.

Kanskje vil vi kunne se en gjensidig forsterkende effekt av det som skjer blant personer med utviklingshemming på den ene siden, hvor stadig flere personer i uvante roller er med å flytte grenser, også i mediene, og på den andre siden det som skjer i medieverden, med gradvis større vekt på nye medier og formidlingsformer. I så fall vil vi neppe kunne forvente å finne like stabile mønster i mediedekningen 20 år frem i tid.

Demokratisk deltakelse

Spørsmålet om demokratisk deltakelse har stått sentralt i denne studien. Spørsmålet om i hvilken grad medias fremstilling er et uttrykk for demokratisk deltakelse hos mennesker med utviklingshemming er allerede besvart benektende for det generelle mediebildet. Det *fjerde forskningsspørsmålet* vi stilte var om eksempler fra media kan fortelle noe om hvordan mennesker med utviklingshemming kan delta i samfunnsdebatten på en god måte. De kvalitative casestudiene viser konkrete eksempler på at mennesker med utviklingshemming deltar i samfunnsdebatten på en god måte. Det er ikke bare slik at de slipper til med uttalelser om ting som er viktig for dem selv, de blir også tildelt en aktiv demokratisk rolle av mediene. Det gjelder særlig Goksøyr og deltakerne i tv-programmet *Trygdekontoret* som alle på en tydelig måte gis en rolle som samfunnsdebattanter. Goksøyr har på egen hånd skaffet seg denne posisjonen, og må kunne karakteriseres som en av de mest prominente stemmene i debatten om for eksempel sorteringssamfunnet. Deltakerne i programmet *Trygdekontoret* ble trolig invitert på grunn av sin rolle i *Tangerudbakken*.

Det som er interessant med både Goksøyr og deltakerne i *Trygdekontoret* er at de tildeles subjektposisjoner som personer med utviklingshemming vanligvis ikke har tilgang til. En kan hevde at deres utviklingshemming har en viss betydning for deres deltakelse, i alle fall gjelder det for deltakerne i *Trygdekontoret*. Men det er likevel ikke utviklingshemmingen som er i forgrunn eller som kvalifiserer dem for å delta, slik det oftest er i oppslagene fra det kvantitative materialet. Det er meningene deres som etterspørres og som er i forgrunnen, mens utviklingshemmingen utgjør en bakgrunn, en kontekst, som ikke svekker kraften i det de sier men snarere gir deres meninger tygde.

Også Hofsø får en tydelig demokratisk rolle i det at han uttrykker oppfatninger, basert på egne erfaringer som han mener har allmenn interesse og betydning: Mennesker med utviklingshemming mangler først og fremst tro på seg selv. Mennesker med utviklingshemming har ressurser og forutsetninger dersom de slipper til. På den måten inntar han en kritisk og politisk posisjon, ved at han taler på vegne av et kollektiv som ikke har fått de muligheter han mener de fortjener. Dette er en posisjon han skaffer seg tilgang til gjennom egen handlekraft. Han utnytter den posisjon og offentlige interesse han har skaffet seg gjennom egne meritter som skuespiller, til å agere politisk på vegne av utviklingshemmede.

Kristiansen, som hadde en birolle i filmen *Uno*, fikk ikke en slik posisjon, så langt vi har kunnet registrere. Han slapp ikke til med en egen stemme. I stedet var det andre som talte på hans vegne. Vi har pekt på at det kan handle om at hans birolle ikke gav ham den posisjon som gjorde ham til et selvsagt subjekt, slik tilfellet var for Hofsø. Men vi har også pekt på at det kan henge sammen med at *Uno* hadde premiere ni år tidligere enn *Detektiv Downs*, og at det har skjedd en viss endring over tid.

Eksempelene med Goksøyr og Hofsø, og med Trygdekontoret, viser for det første at mennesker med utviklingshemming *kan* delta i samfunnsdebatten på en god måte. Det demokratiske ligger ikke først og fremst i at de *får* delta, at de inkluderes, som er viktig i seg selv, men at de gjør seg demokratisk relevante gjennom sin deltaking; de

utøver aktivt medborgerskap i ordets kollektive betydning. På hvilken måte kan dette bidra til økt kompetanse om demokratisk deltakelse hos mennesker med utviklingshemming, som utgjør det *femte forskningsspørsmålet* for denne studien?

For det første ligger trolig den største kilden til økt kompetanse i den kunnskap en kan trekke direkte fra eksemplene, nemlig at det er mulig for mennesker med utviklingshemming å spille en aktiv politisk rolle; ikke bare at de *kan delta*, men at de kan oppnå en posisjon hvor de *tildeles* en slik rolle, at deres meninger etterspørres av offentligheten. For det andre viser studien at dette på ingen måte er selvsagt og at det vanlige fortsatt er at mennesker med utviklingshemming underkjennes som meningssubjekter og at de i mediene først og fremst blir representert av andre. Det å bli anerkjent som meningssubjekter og som demokratiske meningsbærere er altså noe som må tilkjempes.

For det tredje ligger det en viktig innsikt i Hofsteds historie, hvor han forteller om den radikale forandring som filmrollen innebar i hans liv, og som han selv trekker allmenne erfaringer fra: Mennesker med utviklingshemming kan langt mer enn de fleste tror om de bare slipper til, og deres største problem er manglende selvtillit. Kanskje ligger det i kombinasjonen av disse tre punktene en viktig kilde til kompetanse om muligheten for økt demokratisk deltakelse for mennesker med utviklingshemming. Mange har beviselig forutsetninger for å delta, men mangler tilstrekkelig selvtillit. Mangelen på selvtillit er knyttet til manglende muligheter, altså at de ikke slipper til, noe som igjen er knyttet til omgivelsenes manglende forventninger og tiltro til at utviklingshemmede kan. Her kan det virke som om det er visse endringer på gang. Våre eksempler er ikke unike. Vi kan for eksempel nevne miljøet rundt Empo tv og det innpass de også har fått i etablerte kanaler. Problemet er at disse eksemplene fortsatt har status som unntak, som enda i (for) liten grad har påvirket den allmenne oppfatningen av mennesker med utviklingshemming. Utfordringen er trolig dels å formidle den kunnskap som denne studien gir til et bredere publikum, både til media, til de som arbeider med mennesker med

utviklingshemming, og til allmennheten. Men det vil også være viktig å bearbeide denne kunnskapen videre, både teoretisk og empirisk, både for å få bedre innsikt i de mekanismer som regulerer tilgangen til ulike subjektive posisjoner, og for å overvåke utviklingen over tid. Studien kan tyde på at det foregår endringer som det vil være viktig å følge. Dessuten er det viktig å bidra til at denne kunnskapen er med å prege kunnskapsfeltet.

Referanser

Allern, Sigurd (2001). *Nyhetsverdier. Om markedsorientering og journalistikk i ti norske aviser*. Kristiansand. IJ-forlaget.

Bech-Karlsen, Jo (2000). *Reportasjen*. Oslo: Universitetsforlaget.

Briant, Emma, Greg Philo & Nick Watson (2011). *Bad News for disabled people: how the newspapers are reporting disability*. Report by Strathclyde centre for disability research and Glasgow Media Unit, University of Glasgow. London: Inclusion London.

Eide, Elisabeth (2002). *"Down there" and "up here". "Europe's Others" in Norwegian feature stories*. Doctoral thesis. Faculty of Arts. Oslo: University of Oslo.

Eide, Elisabeth, Jan Grue og Tonje Vold (red.) (2014). *Stort felt – liten dekning. Medierepresentasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne*. Rapport utarbeidet på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir).

Eide, Elisabeth og Tonje Vold (2014). "Glemselens slør? En undersøkelse av åtte aviser 1993, 2003 og 2013", i Eide, Elisabeth, Jan Grue og Tonje Vold (red.). *Stort felt – liten dekning. Medierepresentasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne*. Rapport utarbeidet på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir).

Forsberg, Anders (1986): *Reportaget i dagspressen*. Rapport frå Reportageseminar 1985. Kalmar: FOJO.

Ghersetti, Marina (2006). *Bilden av funksjonshinder. En studie av nyheter i Sveriges Television*. Arbetsrapport nr. 43. Göteborg: Göteborgs Universitet.

Grue, Jan (2014). "Folkekjære funksjonshemmede? Ideologiske premisser for *Ingen grenser*.", i Eide, Elisabeth, Jan Grue og Tonje Vold (red.). *Stort felt – liten dekning. Medierepresentasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne*. Rapport utarbeidet på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir).

Gustavsson, Anders og Catarina Nyberg (2014). "Den levde deltakelsen", i Ellingsen, Karl Elling (red.). *Utviklingshemming og deltakelse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Hjarvard, Stig (2008). *En verden av medier: Medialiseringen av politikk, sprog, religion og leg*. Fredriksberg: Samfundslitteratur.

Høst, Sigurd (2005). *Det lokale avismønsteret: dekningsområder, mangfold og konkurranse 1972-2002*. Fredrikstad: Institutt for journalistikk.

Igland, Alf Kjetil og Audun Stølås (2008). *Kommentaren*. Kristiansand: IJ-forlaget.

Ineland, Jens, Martin Molin og Lennart Sauer (2013). "Normalitet och identitet i det senmoderna: om personer med intellektuella funktionshinder i relation till utbildning och arbete", i *Socialvetenskaplig tidskrift*, nr. 1 (s. 53 – 70). Umeå: Umeå Universitet.

Järvinen, Margaretha og Nanna Mik-Meyer (2003). "Innledning: At skabe en klient", i Järvinen, Margaretha og Nanna Mik-Meyer (red). *At skape en klient – institutionelle identiteter i socialt arbejde*. København: Hans Reitzels Forlag.

Larsen, Ingrid Walstad (2014). *Tangerudbakkeneffekten. En fokusgruppestudie av opplevelser av fremstillingen av mennesker med utviklingshemming i TV-serien "Tangerudbakken Borettslag"*. Masteroppgave. Trondheim: NTNU.

Ljuslinder, Karin (2002). *På nära håll är ingen normal. Handikappdiskurser i Sveriges Television 1956 – 2000*. Akademisk avhandling för filosofie doktorsexamen i medie- och kommunikationsvetenskap vid Umeå universitet.

Molin, Martin (2004). *Att vara i särklass – om delaktighet och utanförskap i gymnasiesärskolan*. Doktoravhandling ved Institutet för handicapvetenskap. Linköpings och Örebros Universitet.

Morlandstø, Lisbeth (2006). *Journalistikk som institusjonell praksis – utviklingshemming og psykisk helse i pressen*. Doktoravhandling i medievitenskap, Institutt for medievitenskap. Bergen: Universitetet i Bergen.

Nossen, Hedda Andrea (2010). *Utviklingen av Aftenpostens nyhets- og kommentarjournalistikk: en kvantitativ innholdsanalyse av endringer i Aftenpostens form, stil og innhold fra 1950 til 2008*. Masteroppgave. Oslo: Universitetet i Oslo.

NOU (2001: 22). *Fra bruker til borger. En strategi for nedbygging av funksjonshemmede barrierer*. Oslo: Sosial- og helsedepartementet.

Olin, E. & Ringsby Jansson, B. (2009). "On the outskirts of normality: Young adults with disabilities, their belonging and strategies", in *International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-Being*, Vol. 4, No. 4, pp 256-266.

Rasmussen, Terje (2003). "Den andres landsby: Marshall McLuhan som medieetiker", i Ottosen, Rune og Thore Roksvold (red.): *Presseetisk front. Festskrift til Odd Raaum*. Kristiansand: Institutt for Journalistikk.

Sandvin, Johans (2008). "Funksjonshinder och alder", i Söder Mårten og Lars Grönvik (red.). *Bara funktionshindrad?: funktionshinder och interseksjonalitet*. Malmö: Gleerups.

Sandvin, Johans Tveit (2014). "Utviklingshemmet av hvem?", i Ellingsen, Karl Elling (red.) (2014). *Utviklingshemming og deltakelse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Sandvin, Johans Tveit og Karl Elling Ellingsen (2014). "Utviklingshemming og deltakelse – en avsluttende drøfting", i Ellingsen, Karl Elling (red.) (2014). *Utviklingshemming og deltakelse*. Oslo: Universitetsforlaget.

Storm, Jorie och Jenny Särnholm (2007). *Gränslös glädje – vägen till rättvisa? En kvalitativ studie om hur människor tolkar skildringen av intellektuellt funktionshindrade i dokumentären "I en annan del av Köing"*. Göteborg: Göteborgs Universitet.

St.meld. nr 67 (1986-87). *Ansvar for tiltak og tenester for psykisk utviklingshemma*. Oslo: Sosialdepartementet.

Söderström, Sylvia og Jan Tøssebro (2011). *Innfridde mål eller brutte visjoner? Noen hovedlinjer i utviklingen av levekår og tjenester for utviklingshemmede*. Trondheim: NTNU Samfunnsforskning AS.

Quarmby, Katherine (2012). "Language and the Media portrayal of Disability Hate Crime", in Roulstone, Alan and Hannah Mason-Bish (eds). *Disability, Hate Crime and Violence*. London: Routledge.

Quarmby, Katherine (2011). *Scapegoat: Why We are Failing Disabled People*. London: Portobello Press.

Vold, Tonje (2014). "Uinteressant, uvanlig eller spesielt heroisk? Medieframstillinger av Paralympics-utøvere", i Eide, Elisabeth, Jan Grue og Tonje Vold (red.). *Stort felt – liten dekning. Medierepresentasjoner av mennesker med nedsatt funksjonsevne*. Rapport utarbeidet på oppdrag fra Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir).

Waldahl, Ragnar (2007). *Opinion og demokrati*. Oslo: Universitetsforlaget.

Østlyngen, Trine og Turid Øvrebø (1998). *Journalistikk. Metode og fag*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.

Aalberg, Toril og Anders Todal Jenssen (red.)(2012). *Den medialiserte politikken*. Oslo: Universitetsforlaget.